

Izložba Kajkaviana croatica : Hrvatska kajkavska riječ : uloga zbirke publikacija u očuvanju i promociji kulturnog identiteta

Mihalić Hubak, Alemka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:582096>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
IZVANREDNI STUDIJ BIBLIOTEKARSTVA
Ak. god. 2023./2024.

Alemka Mihalić Hubak

**Izložba *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ:*
uloga zbirke publikacija u očuvanju i promociji kulturnog
identiteta**

Diplomski rad

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, veljača 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenom i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj	
1. UVOD.....	1
2. O KAJKAVIANI	3
2.1. ZBIRKA KAJKAVIANE	4
2.1.1. Knjižna građa	5
2.1.2. Ostala građa.....	6
2.2. IZDAVAČKA DJELATNOST	6
2.2.1. Časopis Hrvatsko zagorje	7
2.2.2. Ostala izdanja	7
2.3. IZLOŽBENA DJELATNOST	8
2.3.1. Gostujuće izložbe	9
2.3.2. Suradnja Kajkaviane s drugim institucijama	10
2.4. GLAZBENA DJELATNOST	11
3. KAJKAVIANA CROATICA: HRVATSKA KAJKAVSKA RIJEČ.....	14
3.1. UVOD.....	14
3.2. POČECI PISANE KAJKAVSKE RIJEČI	15
3.3. KAJKAVSKI ŠKOLSKI UDŽBENICI	17
3.4. HRVATSKA KAJKAVSKA DRAMSKA I SCENSKA KNJIŽEVNOST	24
3.4.1. Prvi navještaji	24
3.4.2. Isusovačko školsko kazalište	25
3.4.3. Sjemenišni teatar na Kaptolu	25
3.4.4. Ilirsko-kajkavski dramski krug.....	26
3.5 HRVATSKA KAJKAVSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST	26
3.6. PJESMARICE I GLAZBENA BAŠTINA	29
3.7. KAJKAVSKI HUMOR	31
3.8. ČASOPIS „KAJ“	32
3.9. ZVUČNI ZAPISI KAJKAVSKE REČI NA GRAMOFONSKIM PLOČAMA	34
4. ZAKLJUČAK	36
LITERATURA	37
POPIS SLIKA	41
SAŽETAK	42
SUMMARY	43

1. UVOD

Em nikaj ni slajše,

Ne čuje se rajše

Neg dobri i dragi naš kaj!¹

Poznato da je „dragi i dobri naš kaj“ proglašen povijesnim književnim jezikom za razdoblje od 16. do 19. stoljeća. Taj status dodijelila mu je međunarodna organizacija za standardizaciju (ISO) 12. siječnja 2015. godine.²

U ovom radu bit će predstavljena izložba *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* i opsežni Katalog izložbe, idejnog začetnika i glavnog realizatora, Društva Kajkaviana. U fokusu rada bit će izložba *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* i Katalog, no bit će predstavljeno i Društvo Kajkaviana koje već 35 godina neumorno radi na očuvanju svekolike baštine kajkavskoga govornog područja. Spomenuta izložba je odabrana i stoga što je to bio prvi sveobuhvatni prikaz prebogate kajkavske književno-jezične baštine na jednom mjestu.

Kajkavski jezik odigrao je veliku ulogu u vremenu borbe protiv mađarizacije i ponjemčivanja Hrvata. Prvo javno predavanje na kajkavskom jeziku održao je Matija Smodek 6. studenoga 1832. godine na Zagrebečkomu Vseučilišću.³ Ivan Kukuljević Sakcinski je 1843. godine održao prvi govor na kajkavskom jeziku u Hrvatskom saboru, a na njegovu inicijativu je 23. listopada 1847. godine Hrvatski sabor, umjesto dotadašnjeg latinskog, hrvatski jezik na kajkavskoj osnovi proglasio službenim jezikom.⁴ No, iako je hrvatski 1861. godine odlukom Hrvatskog sabora dokinut kao službeni, on u svojim brojnim varijantama bez daljnega nastavlja živjeti u narodu kao jezik svakodnevnice komunikacije, a isto tako i kao inspirativni materijal umjetničkog stvaranja.

U ovom kontekstu primjerenima se čini navesti riječi američkog pisca afričkog podrijetla Johna Widemana, koje citira Alojz Jembrih u časopisu *Hrvatsko zagorje* povodom desete obljetnice osnivanja Kajkaviane: „Pomno ispitujem mjesto iz kojega

¹ Domjanić, Dragutin. *Vu suncu i senci*. Pristupljeno: 27.11.2023.

www.ffzg.unizg.hr/infoz/dzs/html/Domjani3.htm.

² Kajkavski književni jezik. Pristupljeno: 12.7.2022. <https://kajkavski-jezik.eu>.

³ Prvo predavanje na kajkavskom jeziku. Pristupljeno: 5.1.2024. <https://kajkavski-jezik.eu>

⁴ Prvi govor na kajkavskom jeziku u Hrvatskom saboru. Pristupljeno: 5.1.2024. <http://ihjj.hr/iz-povijesti-hrvatskoga-jezika/#event-span-classlink-idsakcinskiivan-kukuljevi-sakcinski-govor-odran-u-hrvatskom-saboru-2-svibnja-1843-span>

potječem, ponavljam njegove priče, pjevam njegove pjesme, pamtim njegov jezik i vrijednosti, jer to čini da budem ono što jesam, a ako ih ja ne bih pamtio, tko bi?“⁵

Jezik o ljudima otkriva često mnogo više nego bi se u prvi mah moglo pomisliti. Razumijevanje prošlosti neće biti potpuno bez razumijevanja jezika ljudi koji su tu prošlost oblikovali, kao i dinamike kojom se njihov jezik razvijao. Osvješčivanje individualnosti nužno prati i potreba za individualizacijom jezika, govorenog i pisanog, pa su tako oblikovanje gramatike, afirmacija vlastitih izraza, te njihova praktična primjena u književnosti i publicistici ključni koraci u sazrijevanju samosvijesti jednog naroda. Ovaj rad svojim skromnim doprinosom želi iskazati poštovanje kako stvaraocima, tako i čuvarima hrvatske jezične baštine.

⁵ Jembrih, Alojz. Kajkaviana na pragu svoga drugog desetljeća. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* XI, 1(1999), str. 12.

2. O KAJKAVIANI

Godine 1989. grupa entuzijasta, ljubitelja i poštovatelja svega kajkavskoga, osnovala je Kajkavianu – Društvo za prikupljanje, čuvanje i promicanje hrvatske kajkavske baštine. Namjerno ili slučajno, datum osnutka Kajkaviane bio je 9. veljače, na obljetnicu znamenite seljačke bune pod vodstvom Matije Gupca. Pokretač ove inicijative bio je Mirko Ivanjek, bibliotekar, ondašnji voditelj Depozitarnog odjela Nacionalne i sveučilišne knjižnice u dvorcu Stubički Golubovec u Donjoj Stubici.⁶

Društvo Kajkaviana je, zapravo, nastavak tradicije koja seže do prvog kajkavskog vjerskog pisca Antuna Vramca i 1578. godine kad nastaje njegov prvi rad na kajkavskom književnom jeziku *Ljetopis staroga zavjeta skupljen na slovenskom jeziku po D. Antolu popu Vramcu, zagrebačkom kanoniku*⁷ u kojem poziva na narodno osvješćivanje i prosvijećenost. Vramec je bio slobodouman, imao je suprugu i sina, iako je to protivno crkvenim propisima i zbog toga je bio suspendiran i izgubio je crkvene časti. Uz to kritički se odnosio prema crkvenoj hijerarhiji i prema društvu onoga vremena što je i izrazio u zbirci propovijedi *Postilla po nedelne i po godovne dni na vse leto vezda znovič spravlena po Antonu Vramcu Svetoga pisma doktoru i cirkve varaždinske plebanušu* (1586.). Pisao je jednostavnim jezikom, razumljivim svim slojevima čitatelja.⁸

Naravno, tu su i drugi kajkavski „domovine ljubitelji“⁹ poput pjesnika Pavla Štoosa, pučkog pisca Tomaša Mikloušića i najvažnijeg, biskupa i političara Maksimilijana Vrhovca, negdašnjeg vlasnika Stubičkog Golubovca, dvorca odakle je Kajkaviana djelovala pune 33 godine, točnije do veljače 2022. godine. Od tada je Zbirka Kajkaviane smještena u jednoj prostoriji Vatrogasnog doma u Donjoj Stubici te nije dostupna korisnicima, a projekti se provode iz 'priručnog' ureda u zgradi Feller u središtu Donje Stubice koja se trenutačno uređuje i u koju će Kajkaviana tijekom 2024. godine biti preseljena i trajno smještena.¹⁰

Osnivanje Kajkaviane postalo je izgledno 1988. godine kad je u dvorac Stubički Golubovec smještena depozitarna biblioteka Nacionalne sveučilišne biblioteke, te je i tadašnji rektor Sveučilišta u Zagrebu, Vladimir Stipetić podržao ideju o osnivanju Društva Kajkaviana. Ideja je postala stvarnost 9. veljače 1989. kad je donesena odluka o osnivanju Društva Kajkaviana i usvojen je Statut Društva. Kajkaviana je djelovala prema odredbama prvog Statuta do 10. veljače 2022. kad su se zbog preseljenja morale donijeti izmjene i dopune, te usvojiti novi Statut.

⁶ Mirko Ivanjek. Pristupljeno: 12. 11. 2023. <https://kgz.hr/hr/dogadjanja/mirko-ivanjek-hvatanje-koraka/59948>

⁷ Vramec, Antun. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

Pristupljeno: 13. 11. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65378>

⁸ Isto. Pristupljeno: 5. 1. 2024. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65378>

⁹ Ivanjek, Mirko. Prošlost radi budućnosti: Uz desetu godinu djelovanja u Stubičkome Golubovcu. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* V, 1(1999), str. 7.

¹⁰ Krušelj Vidas, Ines. Osobni intervju. 12. 9. 2023.

Prema novom Statutu glavni ciljevi Društva su:

- zaštita i očuvanje kulturne baštine kajkavskoga jezičnog područja u svim njenim pojavnostima putem književno-nakladničke djelatnosti i drugih umjetničkih djelatnosti
- razvoj i promicanje cjeloživotnog i izvaninstitucionalnog odgoja i obrazovanja za zaštitu i promicanje povijesno kulturne baštine i nacionalnog identiteta, za održivi razvoj, zdrav način života i očuvanje prirode te poticanje kreativnosti i stvaralaštva populacije svih dobnih skupina
- popularizacija znanosti iz interesnog područja Udruge izdavanjem znanstvenih i stručnih publikacija, organizacijom znanstvenostručnih skupova te dugih kulturno umjetničkih manifestacija
- promicanje i razvoj volonterstva, interkulturalnog dijaloga i međunarodne suradnje.¹¹

Misija Društva je očuvati, štiti i promovirati materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu kajkavskoga govornoga područja, posebno na području sjeverozapadne Hrvatske. To je osnovni višegodišnji program koji Društvo Kajkaviana redovito provodi od 1989. godine, sve uz potporu lokalne zajednice, lokalne uprave i samouprave, te Ministarstva kulture.

Sve navedeno u Statutu sažeo je u jednu rečenicu prvi predsjednik Kajkaviane Darko Bubanko još 1990. i u depilijanu upućenom štovateljima i ljubiteljima svega kajkavskoga rekao da nam je dužnost - ušćuvati baščinu, zadatak - promovirati ju i cilj - obogatiti ju.¹²

Kajkaviana je nositelj i niza projekata kao što su: Stub kultura, Čitkaj, Spojkaj, Snimkaj.

U Statutu Društva Kajkaviana navedena je i odredba da se, u slučaju nemogućnosti daljnjeg samostalnog djelovanja, zbirka Kajkaviane, a knjižni fond kao zasebna zbirka, povjere na čuvanje Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici.¹³

2.1. ZBIRKA KAJKAVIANE

Zbirka Kajkaviana je specijalna knjižnica koja nije upisana u upisnik knjižnica,¹⁴ Sadržaj Zbirke čine djela u cijelosti ili djelomično pisana kajkavskim jezikom, zatim djela koja govore o temama vezanima uz kajkavski i kajkavsku književnost, te ostala građa koja je značajna za kajkavsko govorno područje, prvenstveno za Hrvatsko zagorje, npr. arhivska građa, fotografije, zemljopisne karte, crteži, grafike. Zbirka je

¹¹ Statut Društva Kajkaviana. Skupština održana u Donjoj Stubici 18. 6. 2015.

¹² Jembrih, Alojz. Kajkaviana na pragu svoga drugog desetljeća. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* V, 1(1999), str. 12.

¹³ Statut Društva Kajkaviana. Skupština održana u Donjoj Stubici 18. 6. 2015

¹⁴ Vodič kroz knjižnice Krapinsko-zagorske županije / urednica Ines Krušelj Vidas. Donja Stubica: Knjižničarsko društvo Županije krapinsko-zagorske, 2005. Str. 47.

katalogizirana, ali trenutno nije dostupna korisnicima jer se nalazi u malom neadekvatnom prostoru već spomenutog Vatrogasnog doma u Donjoj Stubici.

2.1.1. Knjižna građa

Zbirka knjižne građe Kajkaviane predstavlja jednu od najbogatijih i najvrjednijih zbirka kajkavske građe u Hrvatskoj. Sadrži oko 1000 svezaka starih i rijetkih knjiga nastalih u razdoblju od 1504. godine do 1850. godine, te više od 12000 svezaka novije građe, nastalih od 1850. godine do danas. Zbirka je nastala donacijama članova Društva, kupnjom, razmjenom, te donacijom NSK iz njezinih dubleta.

Djela su najvećim dijelom pisana kajkavskim jezikom, a nešto latinskim, te francuskim, mađarskim i talijanskim.

U Zbirci rijetke građe najstarija knjiga je iz 1506. godine. To je ilustrirani misal *Misale fratrum Hermitae ordinis divi Pauli* s rukopisnim umetkom na pergameni, a nosi oznaku vlasništva Pavlinskog samostana u Lepoglavi. Nije poznato gdje je objavljen jer nedostaje stranica s tim podatkom.¹⁵

Nekoliko rijetkih kajkavskih knjiga iz 17. i 18. stoljeća Zbirku čini još vrjednijom. Tu je spjev hrvatskog pjesnika Gabrijela Jurjevića iz 1675. *Liszt heroov* tiskan u Beču. Zatim *Czvet szvete* hagiografa Hilariona Gašparotija tiskan u četiri toma u Grazu i Beču od 1756. do 1761. godine. A svakako valja spomenuti i djelo svećenika Petra Berkea *Kinch oszebuini szlavnoga orszaga horvatczkoga* iz 1775. godine.

U posjedu Kajkaviane je i prvo izdanje latinskog povijesnog djela svećenika i povjesničara Jurja Rattkaya iz 1652. godine *Memoria regum et banorum*, tiskano u Beču. Zatim i povijesno-pravno djelo književnika i jezikoslovca Pavla Rittera Vitezovića i zagrebačkog prebendara Stjepana Rafaja iz 1744. godine *Kronika, aliti Szpomenek vszega szveta vekov*, drugo izdanje, tiskano u Zagrebu.

Vrlo su vrijedni stari školski udžbenici i rječnici, npr. čuveni *Gazophylacium* pisca i leksikografa Ivana Belostenca koji je tiskan 1740. godine u Zagrebu, pa *Arithmetika horvatszka* pisca i matematičara Mihalja Bolšića, prva tiskana knjiga s matematičkim sadržajima na kajkavskom jeziku, tiskana u Zagrebu.¹⁶ Zatim *Lexicon Latinum* dvaju autora, pisca i leksikografa Andrije Jambrešića i leksikografa, isusovca Franje Sušnika tiskan u Zagrebu, te djelo Krapinčana političara i jezikoslovca Ljudevita Gaja iz 1830. godine tiskano u Budimu, *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisana*.

U Zbirci rijetke građe ima i vrlo vrijednih djela s područja medicine, na primjer popularna knjižica za puk *Medicina ruralis illiti Vrachtva ladanyszka* iz 1776. tiskana u Varaždinu i priručnik za seoske primalje iz 1777. istog autora, liječnika rođenog u

¹⁵ Krušelj Vidas, Ines. Osobni intervju. 5. 1. 2024.

¹⁶ Kajkavska književnost. // *Enciklopedija Hrvatskog zagorja*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017. Str. 381-384.

Belgiji Ivana Krstitelja Lalangue¹⁷. S područja gospodarstava *Izbor dugovanyh vszakoverztneh za haszen, y razveszelenye szlusechek* pučkog pisca Tomaša Mikloušića iz 1821. godine, tiskano u Zagrebu.

Valja spomenuti i rukopis carske odluke iz 1786. godine tiskan u Beču *Mi, Joseff Drugi, po miloschi Bosjoj izebrani rimszi czeszar*.

A tu je i jedna kajkavska kuharica iz 1813. godine tiskana u Zagrebu, djelo prevoditelja i pisca Ivana Birlinga *Nova z-kup szlosena zagrebechka szokachka kniga vu sheztih razdelenyh*, „Iz nemškoga za Horvatsko prenešena od jednoga Domovine Prijatelja za hižnu potreboču“.¹⁸

U Zbirci novije građe nalaze se rijetka prva izdanja: *Balade Petrice Kerempuha* iz 1936. godine Miroslava Krleže, tiskano u Ljubljani i *Kervave kronike glas*, tiskano u Zagrebu, te *Kipci i popevke* Dragutina Domjanića iz 1917. tiskano u Zagrebu.

2.1.2. Ostala građa

Osim knjižne građe u zbirci se nalaze časopisi i zbornici (rariteti i novija periodika), zatim novine, likovna djela, razglednice, fotografije, plakati i ex librisi u okviru grafičke zbirke. U zbirci zemljovida nalaze se vrlo vrijedni primjerci, npr. zemljovid iz 1572. godine kolorirani je bakrorez Johannesa Sambucusa tiskan u Antwerpenu. Notni materijali, brojne gramofonske ploče, audio-kasete i CD-i čine glazbenu zbirku. U zbirci sitnog tiska nalaze se također rariteti i noviji tisak. Rukopisna zbirka sadrži pisma, dopisnice, bilješke i razne arhivalije, dokumente koji su nastali kao rezultat rada institucija, a postoji i zbirka predmeta.¹⁹

2.2. IZDAVAČKA DJELATNOST

Prvobitna ideja pri stvaranju Društva nije predvidjela Kajkavianinu izdavačku djelatnost, no potreba za izdavaštvom ubrzo se nametnula jer su u kratkom vremenu bili ostvareni mnogi izložbeni projekti, a prvi katalog s izložbe objavljen je već u prosincu 1989. godine, samo nekoliko mjeseci nakon osnutka Kajkaviane, iako je izdavačka djelatnost službeno uvedena u ožujku 1990. godine, te postala važno područje djelovanja Kajkaviane. U početku su to bili manje zahtjevni projekti koji su se realizirali uz pomoć donacija pojedinih ustanova, pojedinaca, te samih autora, a kod većih projekata Kajkaviana je bila suizdavač.

¹⁷ Lalangue, Ivan Krstitelj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 22.10.2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35205>

¹⁸ Birling, Ivan Krstitelj. *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2023. Pristupljeno: 22. 10. 2023. <https://bl.lzmk.hr/clanak/birling-ivan-krstitelj>.

¹⁹ Kajkaviana. Pristupljeno: 27. 11. 2023. www.kajkaviana.hr/udruga/o-nama/

2.2.1. Časopis Hrvatsko zagorje

Časopis za kulturu Krapinsko-zagorske županije *Hrvatsko zagorje* zauzima posebno mjesto u izdavačkoj djelatnosti Kajkaviane. Časopis je pokrenut 1995. godine. Bilo je predviđeno da izlazi kvartalno, no to se nije obistinilo, pa je izlazio kao godišnjak. Njegova uloga u kulturi i književnosti Zagorja bila je ubrzo prepoznata, a tjednik *Hrvatsko slovo* predstavio ga je kao „zapaženi časopisni projekt vrijedan pozornosti i šire hrvatske javnosti“.²⁰ U časopisu se objavljuju književni prilozi (proza i poezija) na kajkavskom i standardnom jeziku, zatim stručni i znanstveni članci s područja povijesti, povijesti umjetnosti, povijesti književnosti, lingvistike, bibliotekarstva, etnologije, arhitekture. Donosi se prikaz aktualnih kulturnih događaja u Hrvatskom zagorju, te recentnih književnih i znanstvenih publikacija.

2.2.2. Ostala izdanja

Katalog prve izložbe *Tragom hrvatskokajkavske pisane i tiskane riječi* bio je i prvi izdavački projekt Kajkaviane, već spomenute, 1989. godine.

Zatim je pokrenut nakladnički niz Biblioteka pretisaka u kojoj je objavljen transliterirani prvotisak *Pesme horvatske* Katarine Patačić iz 1781. godine, jedina zbirka svjetovne poezije pisane na kajkavskom iz toga vremena koja je sačuvana. Objavljena je i knjižica *Krapinske Toplice, njihova vrela i kupelji* Dominika Bancalarija *kupališnog liečnika* iz 1871. godine. Potom *Naputčenje za horvatski prav čteti i pisati* iz 1808., prvi jednojezični hrvatski pravopis, te još nekoliko pretisaka rariteta.

Nakladnički niz Klasici hrvatske književnosti, nažalost nije zaživio i izdano je samo remek-djelo Antuna Gustava Matoša *Oko Lobora*.

Od novije književne produkcije objavljeno je sedam naslova, pet zbirki pjesama i dvije knjige proze. Naročito je bila zapažena lirska poema Side Košutić, hrvatske književnice rođene u Radoboju, *Jeka sve tiša*, uz ilustracije Ivana Lackovića Croate, a uz potporu općine Radoboj.

Jedan od dva najznačajnija izdavačka projekta je ilustrirana monografija *Početak boljega svijeta: Blažena djevica Marija u Hrvatskom zagorju* iz 1998. godine. Monografija je posvećena boravku Pape Ivana Pavla II u Hrvatskoj i Hrvatskom zagorju. Urednik monografije je Stjepan Sučić.

No, na prvom mjestu ističe se veliki katalog izložbe *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*. Suizdavači Kataloga izložbe održane u lipnju 1996. godine u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu, bili su Družba Braća hrvatskoga zmaja i Muzej za umjetnost i obrt, a izložba je, prema tradicionalnoj novogodišnjoj Vjesnikovoj anketi,

²⁰ Cesarec, Ivan. Izdavačka djelatnost Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* V, 1(1999), str. 23.

proglašena kulturnim događajem godine u Hrvatskoj. Katalog je uredio dr. sc. Alojz Jembrih.²¹

2.3. IZLOŽBENA DJELATNOST

Od samog početka djelovanja Kajkaviana je imala jedan veliki cilj – osnivanje muzeja kajkavske književnosti. Kajkaviana je to željela ostvariti u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom bibliotekom, no taj prijedlog nije naišao na razumijevanje, pa ni dan danas ta ideja nije ostvarena.

No, ostvareno je niz izložaba kojima se ipak uspjelo svekolikoj publici pokazati i približiti kajkavsku književnu i ostalu građu iz Zbirke Kajkaviana, te time ostvariti njezin osnovni zadatak – promicanje kajkavske kulturne baštine.

Najveća i najznačajnija izložba bila je, već spomenuta, *Kajkaviana croatica – Hrvatska kajkavska riječ* ostvarena u lipnju 1996. Nakon toga ista je izložba, u djelomično smanjenom opsegu, postavljena u Ozlju, Krapini, Zaboku i Zaprešiću, a zatim u stalnom postavu u dvorcu Stubički Golubovec. Za te izložbe također su tiskani katalozi s popisom građe koja je bila izložena i prikazom građe koja je vezana naročito uz ta područja.²²

Svakako valja spomenuti i mnoge druge izložbe koje je Kajkaviana od 1990. godine priređivala u dvorcu Stubički Golubovec u Donjoj Stubici, ali i u drugim mjestima u kojima je postojao interes za suradnju na području očuvanja kajkavštine.

Prva je bila izložba *Dvorci i perivoji stubičkoga kraja* čiji autor je bio Hrvoje Korlaet. Izložba je bila postavljena 1990. godine u dvorcu Stubički Golubovec u Donjoj Stubici, u Stubičkim Toplicama, u Oroslavju, te u sklopu Sajma cvijeća u Zagrebu. U malo izmijenjenom obliku izložba je postavljena dvije godine kasnije i u Centru za kulturu Trešnjevka u Zagrebu. Publika je mogla vidjeti stare fotografije i razglednice brojnih dvoraca i perivoja Hrvatskog zagorja, te putopise i kratke književne osvrtne s tog područja ili o tom području. Neki dijelovi izložbe bili su, do iseljenja Kajkaviane iz dvorca Stubički Golubovec, u stalnom postavu izloženi u dvorcu Stubički Golubovec.

Mirko Ivanjek i Josip Kolesarić priredili su u predvorju bolnice u Krapinskim Toplicama stalnu edukativnu izložbu *Krapinske Toplice kroz povijest*. Ta izložba postavljena je 1991. godine, a dopunjena je i obnovljena 1998. Uz izložbu je objavljen i katalog s uvodnim tekstom mr. sc. Josipa Kolesarića.

U Zaboku je postavljena izložba o jednom od najznačajnijih književnika s ovih prostora - Ksaveru Šandoru Gjalskom, uz *Dane Ksavera Šandora Gjalskog* koji se od 1979. godine održavaju svake godine. Na izložbi su bili predstavljeni originalni izlošci koji su

²¹ Cesarec, Ivan. Izdavačka djelatnost Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* V, 1(1999), str. 25.

²² Horvatić-Gmaz, Vlasta. Izložbena djelatnost Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*. V, 1(1999), str. 29-36.

u vlasništvu Društva Kajkaviana. Dio izložaka bio je posuđen za izložbu književniku u čast koja je bila postavljena i u dvorcu Donja Bedekovčina.

Josip Kolesarić postavio je 1992. godine u dvorcu Stubički Golubovec i izložbu pod nazivom *Gospodarstvo u prošlosti (Građa iz fundusa Kajkaviane)* kako bi se opsežna gospodarska literatura iz razdoblja od 17. do kraja 19. stoljeća predstavila široj publici. Uz izložbu je također tiskan katalog.

U Gradskom poglavarstvu Donje Stubice, od 1990-ih do danas, u stalnom postavu je izložba *Stubica od starine varoš*.

U dvorcu Stubički Golubovec je 1993. godine, povodom obilježavanja 400. obljetnice bitke kod Siska, otvorena izložba *Poboj Sisečki kao književna i povijesna tema* koju je postavila prof. Vlasta Horvatić-Gmaz. Mogli su se vidjeti grafički prikazi bitke i literatura vezana uz bitku. Građa je nastajala od kraja 16. stoljeća, pa sve do kraja 20. stoljeća i najnovijih povijesnih i književnih djela.

Ljerka Bubanko je u suradnji s Državnom upravom za zaštitu spomenika kulture i prirode, 1996. godine priredila izložbu *Graditeljska baština Donje Stubice*. Na otvorenju su stručnjaci iz Državne uprave održali prigodno predavanje.

Jedna od izložaba bila je i izložba *Zrinski i Frankopani* koju je imala priliku vidjeti publika u više gradova.

Izložba veduta Zagreba koje je objavljivao časopis *Vienac*, osnovan 1869. godine, nosila je naziv „*Vienac*“ Zagrebu.

Mirko Ivanjek postavio je izložbu *Svete sličice – kinč osebujni*, a također je za izložbu *Kajkavska karikatura* napisao uvodni tekst u katalogu i odabrao karikature koje su objavljivane u tisku od kraja 19. stoljeća do 50-ih godina 20. stoljeća.

U dvorcu Stubički Golubovec 1998. godine realizirana je izložba knjiga i publikacija uz obljetnicu znanstvenog rada dr. sc. Alojza Jembriha, sveučilišnog profesora i znanstvenika koji je bio i dopredsjednik Kajkaviane. Uz izložbu je tiskana i *Bibliografija znanstvenoistraživačkih radova dr. sc. Alojza Jembriha s 206 naslova*.²³

2.3.1. Gostujuće izložbe

Dvorac Stubički Golubovec također je i ugostio brojne izložbe.

Galerija Augustinčić iz Klanjca gostovala je 1991. godine s izložbom o Antunu Mihanoviću, književniku i pravniku, autoru hrvatske himne.

Numizmatičko društvo Hrvatskog zagorja gostovalo je s izložbom *Novčani vremeplov*.

²³ Horvatić-Gmaz, Vlasta. Izložbena djelatnost Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*. V, 1(1999), str. 29-35.

Tradicionalna izložba na otvorenom, ogledni primjer zagorskog tradicijskog vrta, *Hrvatski tradicijski obiteljski vrt* u organizaciji Ministarstva turizma i uz nju izložba fotografija, bila je redoviti gost u Stubičkom Golubovcu. Pokrovitelj cijele akcije bio je Večernji list.

U dvorcu je bila i stalna izložba likovnih djela doniranih iz zbirke Antuna i Antonije Bauer gradu Donja Stubica. Kajkaviana se skrbila o djelima dok grad nije osigurao primjeren prostor za trajni postav.

Osnovna škola Donja Stubica i Turistička zajednica pripremile su izložbu *Cvjetni aranžmani i „pušleci“* koji se izrađuju od krep-papira u tradicionalnoj, nekad vrlo rasprostranjenoj, a danas gotovo zaboravljenoj tehnici.

Mnogi slikari izlagali su svoja djela u dvorcu Stubički Golubovec: Ivica Mlinarić, oroslavski slikar, 1992. godine, Zlatko Čula, akademski slikar i kipar, 1995. godine ciklus pastela pod nazivom *Oltari i portali*, Andrea Hrčić, slikarica i grafičarka, 1999. godine, Marija Barbarić-Fanuko, pjesnikinja i dječja književnica, izlagala je, pod nazivom *Halje*, pletene odjevne predmete od vune.

U suradnji s Družbom Braća hrvatskoga zmaja, Kajkaviana je organizirala dvije aukcije djela suvremenih hrvatskih umjetnika. Sav prihod bio je usmjeren na financiranje izložbe *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*.²⁴

2.3.2. Suradnja Kajkaviane s drugim institucijama

Budući da Kajkaviana posjeduje vrlo vrijednu i bogatu zbirku, mnoge institucije iz Hrvatskog zagorja, Zagreba, pa i šire, često su zainteresirane za suradnju na realizaciji raznih izložbenih projekata.

Muzeju u Sisku su 1993. godine posuđeni izlošci o sisačkoj bitki.

Muzeji Hrvatskog zagorja često koriste građu iz Kajkavianine zbirke, npr. za izložbu *Hrvatsko zagorje Zagrebu*, uz Međunarodnu smotru folkloru 1994. godine, gdje je sudjelovala i Kajkaviana. Također i za izložbe *Zagorske toplice u prošlosti*, *Proštenjarske crkve Hrvatskog zagorja*, *Grofovi Oršić u Hrvatskom zagorju* i *Sv. Juraj u slici i riječi*.

Za etnografske izložbe *Odjeća i nakit hrvatskih žena* i *Pučka kalendarska godina u Hrvata*, građu je posudio Muzej „Staro selo“ Kumrovec. Drugospomenuta izložba gostovala je u Vinkovcima i Šibeniku.

²⁴ Horvatić-Gmaz, Vlasta. Izložbena djelatnost Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*. V, 1(1999), str. 34.

Školske ustanove također posuđuju građu iz Kajkavianine zbirke, npr. građu o Baltazaru Krčeliću posudila je škola iz Brdovca, a djela o medicini tiskana na kajkavskom, Srednja medicinska škola u Zagrebu.²⁵

2.4. GLAZBENA DJELATNOST

Ubrzo nakon osnivanja Kajkaviane, sasvim prirodno došlo se do spoznaje da se Društvo želi i mora baviti i glazbenom djelatnošću. Svečana dvorana dvorca Stubički Golubovec sa svojom akustikom i izgledom pružala je sve potrebne uvjete. Brojni umjetnici iz svijeta glazbe rado su se odazivali pozivu, ostvarena je suradnja sa školama radi pridobivanja mlade publike, s Radiom Stubica radi medijske podrške i s institucijama iz glazbenog svijeta, te s brojnim donatorima, koji su u kulturi neophodni. „Tako je klasicistički dvorac Golubovec, usred bogatog parka prirode, na pola puta između Gornje i Donje Stubice, sjedište Kajkaviane i njezine vrijedne muzejske zbirke novije hrvatske likovne umjetnosti, postao istinskim rasadnikom vrhunske glazbene kulture u široj regiji.“²⁶

U prvih deset godina djelovanja Kajkaviane bilo je više od stotinu glazbenih događaja, točnije 124. Najveći broj koncerata odnosi se na klasičnu glazbu, zatim na šansone, jazz, etno. Jednako tako, još i intenzivnije, glazbena aktivnost nastavljena je i u godinama koje su slijedile.

Nakon nekoliko godina osmišljeni su veći glazbeni ciklusi (Ljeto u dvorcu Oršić, SubTilia, Božić u Golubovcu) i Kajkaviana se otvorila prema novim područjima glazbe, prema novim prostorima i suorganizatorima glazbenih događanja kao što su Varaždinske barokne večeri, Koncertna direkcija Zagreb, Hrvatska glazbena mladež, Zagrebački muzički bienale, Muzej seljačkih buna, Dani hrvatske glazbe, Hrvatsko društvo skladatelja, Talijanski institut za kulturu, Koncertni ciklus Mimara, Veleposlanstva mnogih zemalja.

Kajkaviana je ugostila programe Dana hrvatske glazbe, Zagrebačkog muzičkog biennala, glazbene umjetnike iz mnogih zemalja svijeta (Italija, Španjolska, Rusija, Velika Britanija, Slovenija, Švicarska, SAD), Zbor HRT-a, Katedralni zbor, Collegium pro musica sacra, Zagrebačke soliste i mnoge druge.

Nastupilo je mnoštvo glazbenika koji su muzicirali na klaviru, violini, gitari, violončelu, harfi, čembalu, flauti, klarinetu, ali i na instrumentima koje rjeđe vidimo i čujemo kao što su arapska lutnja, alpski rogovi, povijesna flauta, mandolina, harmonika, udaraljke izrađene od otpada.

²⁵ Horvatić-Gmaz, Vlasta. Izložbena djelatnost Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu*. V, 1(1999), str. 35.

²⁶ Došek, Fred. Glazbena jesen 2002. u dvorcu Golubovec i oko njega. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* VIII, 2(2002), str. 133.

Neki od glazbenika koji su bili gosti Kajkaviane su: Pavica Gvozdić, Ljerka Očić, Anđelko Klobučar, Josip Klima, Stefan Milenkovich, Stjepan Mihaljinec, Miha Pogačnik, Višnja Mažuran, Ida Gamulin, Darko Petrinjak, Petrit Ceku, Gertruda Munitić, Želimir Puškarić, Radojka Šverko, Vice Vukov, 1990.-ih još mlade umjetnice Dubravka Šeparović i Martina Gojčeta također su nastupale pred publikom u dvorcu Stubički Golubovec.

U posebnom ciklusu koncerata autorske pjesme nastupali su Gabi Novak i Arsen Dedić, Zvonko Špišić, Ibrica Jusić, Jadranko Črnko, Lidija Bajuk, Dunja Knebl i drugi. Klape Cambi, Trogir i Maslina također su bile gosti Kajkaviane. Nisu bili zaboravljeni ni jazz, rock, blues, country (Elvis Stanić, Boško Petrović, Tomislav Goluban, Zoran Predin).²⁷

Naročito je bio zanimljiv nastup folklornog ansambla Fadj iz Irana koji su nastupili ljubaznošću iranskog veleposlanstva. Zatim nastup pijanistice Danijele Petrić i glumca Siniše Popovića u kojem su spojili glazbu i tekstove francuskih autora. Portugalski fado predstavila je Jelena Radan. Afričku glazbu predstavili su glazbenici iz Zambije i Tanzanije, a indijski glazbenici i plesači tradicionalni odissi ples.

Jedan hvalevrijedni veći projekt bila je organizacija šest koncerata u Kaznionici u Lepoglavi gdje su nastupili vrhunski umjetnici.²⁸ To je bio veliki organizacijski izazov za sve sudionike, od Kajkaviane, preko izvođača, uprave Kaznionice, pa do prisutnih novinara. No, vrijedilo je truda jer su se zatvorenici po prvi put u povijesti Kaznionice susreli s vrhunskom glazbom i glazbenicima.²⁹

Kajkaviana je organizirala i dva humanitarna koncerta. Na poziv su se odazvale tri pijanistice i solist-bariton, te Zagrebački solisti.

Mnogi koncerti posvećeni su obljetnicama značajnih glazbenika (Bach, Mozart, Haydn, Purcell).

I ugledni glazbeni kritičari pratili su glazbena zbivanja u organizaciji Kajkaviane, npr. Bosiljka Perić-Kempf koja se vrlo pozitivno osvrnula na nastup ansambla za staru glazbu na izvornim instrumentima iz Rijeke, Collegium musicum Fluminense.³⁰

Jednim od najvećih glazbenih događaja smatra se gostovanje Zbora Ruske državne kapele iz Moskve pod ravnanjem Sergeja Veprinceva. Koncert je snimala HRT i emitirala na prvom programu.

Tijekom nekoliko godina nakon osnutka, u okviru Kajkaviane djelovala je i niža glazbena škola koju je vodio prof. Krešimir Brlobuš.

²⁷ Popović, Željko. Drugo desetljeće glazbene djelatnosti Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* XV, 1-2(2009), str. 31-42.

²⁸ Pofuk, Branimir. Tango za zatvorenike u Lepoglavi. // *Jutarnji list* VI, 1715(petak, 14.2.2003.), str. 65.

²⁹ Pofuk, Branimir. Koncert u zatvoru; Kvartet kontrabasa L'Elephant svirao zatvorenicima u Lepoglavi. // *Jutarnji list* V, 1662(četvrtak, 19.12.2002.), str. 34.

³⁰ Perić-Kempf, Bosiljka. Suvereno i otmjeno; svježe ideje. // *Vijenac* IX, 191(2001), str. 32.

Kajkaviana je izdala i dva glazbena CD-a. Jedan je bio posvećen najljepšim kajkavskim melodijama u maniri klasične glazbe (klavir i flauta), a drugi izvornoj glazbi stubičkoga kraja u izvođenju KUD-a Matija Gubec iz Gornje Stubice. Potonji je bio nominiran za nagradu Porin 1997. godine³¹.

A kao jedan kuriozitet i lijepi „bibliotekarski“ podatak, ljubaznošću prof. Vlaste Horvatić Gmaz i prof. Danice Pelko, od 2003. u aleksandrijskoj knjižnici Aleksandrini nalaze se monografija *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja* i katalog izložbe *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*.³²

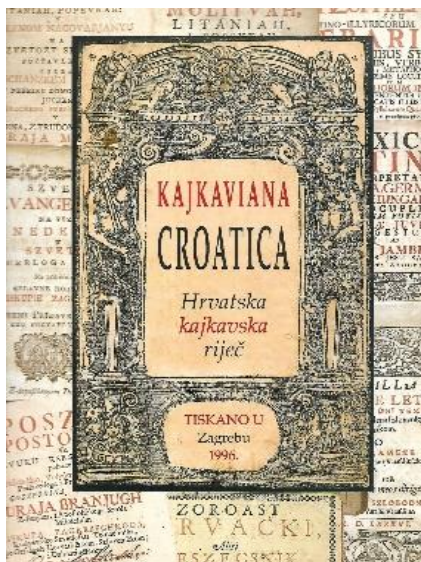
Većina aktivnosti Kajkaviane održavana je u predivnom i inspirativnom ambijentu dvorca Stubički Golubovec, no zbog, za Kajkavianu nerješivog problema, problema s grijanjem i imovinsko-pravnih odnosa, u periodu kad je prostor potrebno grijati, sve aktivnosti Kajkaviane bile su onemogućene. Zbog toga se sav program (ponajviše koncerti) odvijao u zamjenskim, ali ništa manje prikladnim prostorima, od kojih je najznačajniji dvorac Oršić u Gornjoj Stubici. Dodatan razlog neodržavanja Kajkavianinih aktivnosti u dvorcu su i razorni potresi iz ožujka i prosinca 2020. godine koji su u velikoj mjeri oštetili dvorac. Konačno, u siječnju 2022. godine dvorac je preuzeo vlasnik, a Kajkaviana je morala iz dvorca iseliti. Budući da je novi prostor u stubičkoj kući Feller, namijenjen za korištenje Kajkaviani, još uvijek u fazi uređenja, sva je Kajkavianina građa smještena u jednoj prostoriji od nekoliko kvadratnih metara i potpuno nedostupna korisnicima. Normalno funkcioniranje Kajkaviane očekuje se tijekom 2024. godine.³³

³¹ Martinac, Ivana. *Glazbena nagrada Porin*. Osobna poruka glavne tajnice Glazbene nagrade Porin. (19.10.2023).

³² Horvatić Gmaz, Vlasta. Osobni intervju. 22. 3. 2023.

³³ Krušelj Vidas, Ines. Osobni intervju. 12. 9. 2023.

3. KAJKAVIANA CROATICA: HRVATSKA KAJKAVSKA RIJEČ

Slika 1. Katalog izložbe *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*, 1996.

3.1. UVOD

Izložba *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* (Slika 1.) podsjetila je na višestoljetnu povijest kajkavskoga jezika, kajkavske knjige i živog kajkavskog narječja kao integralnog dijela hrvatske povijesti i kulture. Uz proglašenje Izložbe kulturnim događajem godine, objavljeno je i niz pozitivnih osvrta. Jedan primjer je komentar Mirjane Jurišić u Večernjem listu gdje ističe da je „izložba dosad najsustavniji prikaz kajkavskoga nasljeđa u hrvatskoj kulturi“, a monografija uz izložbu „dosad najpotpuniji zbornik radova o istoj temi“.³⁴

Ova izložba predstavila je javnosti značajna djela pisana kajkavskim književnim jezikom, ali i novija djela pisana kajkavskim narječjem. Također je pokazala da pojedini pisci, pripadnici ilirskoga pokreta, nisu bili u pravu kad su negirali gotovo sve što je do preporoda napisano kajkavskim književnim jezikom, pa tako povjesničar Đuro Šurmin 1894. godine ističe da „u svojoj mladoj ilirskoj i kasnije hrvatskoj književnosti nema ni spomena o radu kajkavaca prije preporoda.“³⁵ Srećom, ovom izložbom ispravljena je stoljetna nepravda.

Treba napomenuti da je ova izložba nastavak skromnije, ali značajne izložbe *Tragom hrvatskokajkavske pisane i tiskane riječi*, postavljene u dvorcu Stari Golubovec (22.

³⁴ Jurišić, Mirjana. Monografija uz izložbu hrvatske kajkavske riječi. // *Večernji list*, XL, 11.769(nedjelja, 16.6.1996.), str. 21.

³⁵ Šurmin, Đuro. Pabirci po kajkavskoj kulturi. // *Vienac* 50(1894), str. 803.

prosina 1989. - 3. rujna 1990.), koja je gostovala i u Varaždinu 1990. godine, u Ljubljani 1991. te u Buzetu 1992. godine. Na tu izložbu nastavio se daljnji program rada Kajkaviane, postavljanje veće, reprezentativnije izložbe u Zagrebu, „srcu kajkavštine“,³⁶ nakon čega bi ona bila u stalnom postavu u dvorcu Stari Golubovec. Uz suradnju s Muzejom za umjetnost i obrt u Zagrebu i Družbom Braća hrvatskoga zmaja, Kajkaviana je uspješno ostvarila svoj plan.

Uz izložbu je priređen i opsežan katalog u čijoj izradi je sudjelovalo dvadesetak vrhunskih stručnjaka, na čelu s glavnim urednikom prof. dr. sc. Alojzom Jembrihom. Katalog sadrži preko petsto stranica koje govore o kajkavskoj knjižnoj, dramskoj, rukopisnoj, znanstvenoj, glazbenoj i drugoj baštini. Korišteni su tekstovi najistaknutijih stručnjaka i poznavatelja kajkavske književnosti i kulture kao što su dr. sc. Olga Šojat, dr. sc. Joža Skok, akademik Josip Vončina. Katalog sadrži i nekoliko stotina faksimila. Podijeljen je u petnaest cjelina, prateći izložbu. Prije Proslova ondašnji ministar kulture, mr. sc. Božo Biškupić i ravnatelj Muzeja za umjetnost i obrt, Vladimir Maleković izražavaju priznanje i zahvale svima koji su sudjelovali u ostvarivanju ovog opsežnog projekta i dali svoj doprinos očuvanju bogatstva hrvatske kajkavske svekolike kulturne tradicije.

U ovom poglavlju bit će predstavljeni dijelovi Kataloga koji su tematikom bliži području školstva, prosvjete i javne kulturne djelatnosti.

3.2. POČECI PISANE KAJKAVSKE RIJEČI

Iako nisu precizno utvrđeni sami počeci postojanja kajkavskoga jezika, slavisti smatraju da su najstarije kajkavske riječi s prijelaza 11. u 12. stoljeće, o čemu svjedoče glose pronađene između 273. i 274. lista u *Radonovoj Bibliji* pisanoj u 8. ili početkom 9. stoljeća latinskim jezikom. Biblija je u Zagreb donijeta u 11. stoljeću gdje je bila do 1576. godine, a od tada se nalazi u Bečkoj nacionalnoj knjižnici.³⁷ Dakle, te bi glose bile najstariji spomenik našega kajkavskoga jezika, no dostupni su i zapisi koji, bez sumnje, potvrđuju postojanje kajkavskoga jezika na početku 13. stoljeća. To su povelje ugarskih kraljeva Andrije II i Bele IV u kojima se, iako je latinski bio jezik države i crkve, neki geografski nazivi navode onako kako su se izgovarali u narodu, tj. kajkavski, što je dokaz da su na ovim prostorima živjeli kajkavci i da se tada kajkavski jezik koristio u administrativne svrhe. Na primjer, u povelji Andrije II iz 1209. godine pisanoj latinskim jezikom, mogu se pronaći oblici kajkavskih naziva poput Bistra, Dubiza, Bystriza, Globoucez (selo Globočec pokraj Marije Bistrice), Plesiwza i još niz drugih. Dokaz upotrebe kajkavskog jezika prije više stotina godina je i ljetopis Petra Keglevića u kojem na latinskom jeziku opisuje svoje posjede, obitelj, prijatelje, druženja, ali na

³⁶ Ivanjek, Mirko. Proslov. // *Kajkaviana Croatica: hrvatskokajkavska književna riječ: katalog izložbe: stalni postav* / katalog uredio, odabir ilustracija Alojz Jembrih. Donja Stubica: Kajkaviana, 2002. Str. 5

³⁷ Jembrih, Alojz. Počeci kajkavske pisane i tiskane riječi. // *Kajkaviana croatica : Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 17.

mnogim mjestima koristi i kajkavski. Na primjer: „Anno 1628. 23. octobris: Hoc mense *načinili su mi pod Oštercem gradom ovčarnico*. 26. novembris (...) Hoc anno *bilo je tak lepo vreme* in decembris *da su ljudi sejali*.“³⁸

Također valja napomenuti da se u 13. i 14. stoljeću kajkavski koristio i u zagrebačkoj katedralnoj školi. Dokaz tome su, na marginama udžbenika pisanih uglavnom latinskim jezikom, pronađene bilješke profesora i učenika zapisane na kajkavskom.

Pisanim kajkavskim riječima u 15. stoljeću svjedoče tri glagoljska zbornika: Vinodolski – zbornik običajnog prava vinodolskih općina,³⁹ Petrisov – zbirka članaka o raznim temama: apokrifna književnost, enciklopedijski tekstovi, recepti i dr.⁴⁰ te Kolunićev – zbirka korizmenih propovijedi.⁴¹

Najstariji pronađeni cjeloviti tekst napisan na kajkavskom književnom jeziku s datacijom nalazi se u Arhivu HAZU u Zagrebu. To je tzv. *Čunčićev list* kojega je Stjepan Čunčić (Štefan Čunčić) napisao u Turopolju u svojoj kuriji, te ga potpisao i datirao 1521. godine.⁴² Pretpostavlja se, jer jedan dio teksta nedostaje, da se radi o ugovoru o pravu na ispašu.

Laszlo Hadrovics, povjesničar, hungarolog i kroatist, je 1988. godine u knjizi pisanoj latinskim, *Postilla Guilermi super Epistolas et euangelia de tempore et sanctis* pronašao crkvenu euharistijsku pjesmu *Zdravo budi božje telo* iz prve polovice 16. stoljeća. Pretpostavlja se da je to najstarija kajkavska crkvena pjesma.

U Državnom arhivu u Varaždinu čuva se rukopis na kajkavskom iz 1561. godine *Pravila ceha tkalaca u Varaždinu*,⁴³ i zapisi u *Zapisnicima gradskog poglavarstva slobodnoga i kraljevskog grada Varaždina* iz 15. i 16. stoljeća, koje je s njemačkog preveo varaždinski sudac i *notarius civitatis* Blaž Škrinjarić.⁴⁴ Također su sačuvani krapinski sudski zapisnici iz 1574. pisani na latinskom i kajkavskom.

I konačno, 1574. godine tiskana je prva knjiga na kajkavskom, *Dekretum* Ivana Pergošića, zbornik običajnog prava, preveden s latinskoga.⁴⁵ Pergošić je bio gradski bilježnik u Varaždinu, suradnik suca i pisca Blaža Škrinjarića, te vjerskog pisca Antuna

³⁸ Jembrih, Alojz. Počeci kajkavske pisane i tiskane riječi. // *Kajkaviana croatica : Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 17-41.

³⁹ Vinodolski zakon. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 25. 10. 2023. <http://www.eciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64732>

⁴⁰ Petrisov zbornik. Pristupljeno: 25. 10. 2023. <https://glagoljica.hr/?pr=i&id=15967>

⁴¹ Kolunićev zbornik. Pristupljeno: 25. 10. 2023. <https://proleksis.lzmk.hr/31897/>

⁴² Čunčićev list. Pristupljeno: 25. 10. 2023. https://turopolje.hr/wp-content/uploads/2017/01/2011_cuncicevlist-min.pdf

⁴³ Androić, Mirko. *Pravila ceha tkalaca u Varaždinu iz godine 1561. na hrvatskom jeziku*, 1967. Pristupljeno: 19. 6. 2023. hrcak.srce.hr/file/193583.

⁴⁴ Blaž Škrinjarić. Pristupljeno: 19. 6. 2023. <https://library.foi.hr/autori/autor.php?B=1&A=0000012383&H=&E=E14081ZD-Editrice%20la%20Direzio%20del%20Ginnasio,%20POLA&V=>

⁴⁵ Dekretum Ivana Pergošića. Pristupljeno: 19. 6. 2023. <http://ihij.hr/iz-povijesti/ivan-pergosic-decretum/68/>

Vramca, a prijevodom ovog zbornika htio je olakšati rad gradskoj upravi i sudovima. Knjiga je tiskana u Nedelišću.

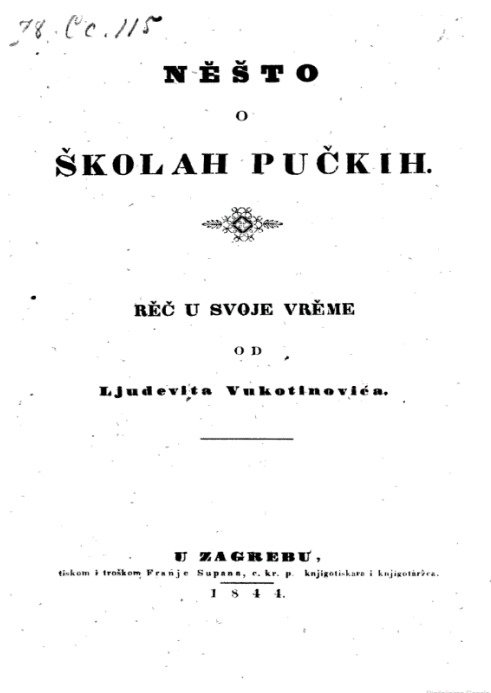
3.3. KAJKAVSKI ŠKOLSKI UDŽBENICI

„Vse dobro iz škol i navuka izhaja.“ (A. Vramec: Postilla, 1586.)⁴⁶

Antun Vramec je još u 16. stoljeću isticao potrebu osnivanja škola i potrebu izobrazbe mladih, što je i dan-danas važno. U *Postilli* zagovara i obrazovanje žena i djevojaka kojima je *navuka i pisma hasnovito znati*.

U današnje vrijeme, kad postoji mnoštvo različitih izvora znanja i kad se uči u modernim školama, ne razmišljamo o negdašnjim 'učbenicima' i o tome kako su škole nekad davno izgledale i na koji način se poučavalo.

No, od Antuna Vramca, pa na ovamo mnogi su se bavili školstvom, a jedan od njih bio je i Ljudevit Farkaš Vukotinić, političar, pjesnik, botaničar, geolog, veliki župan, sudac koji je *navek* radio za dobrobit hrvatskoga naroda. Bio je protiv stranih utjecaja, zbog čega je dva puta ostao bez službe, a uz Ivana Kukuljevića Sakcinskog zaslužan je za proglašenje hrvatskog jezika službenim, bio je i član JAZU.

Slika 2, Glavna naslovna stranica (1844.)

⁴⁶ Jembrih, Alojz. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 143

Njegova knjižica *Nešto o školah pučkih: Reč u svoje vreme* tiskana je u Zagrebu 1844. godine. Dakle, dva i pol stoljeća nakon Antuna Vramca vidimo iste težnje u našem društvu. U toj maloj, 11x17 centimetara, tvrdo ukoričenoj knjižici od 56 stranica, paginacija počinje na šestoj stranici, u četiri poglavlja Vukotinović je iznio svoje mišljenje o stanju u školama i kako ga poboljšati. Na samom početku daje objašnjenje jezika kojim se obraća *poštovanim zemljacima*, jer piše jezikom koji je između *provincial hrvatskog i jezika književnog*, a želja mu je da svi znaju da je ovo *delce* napisao u najboljoj namjeri. Prvo poglavlje naslovio je *Potrebitost školah*, ali zanimljiv je podnaslov *Sirovo meso, zlo jelo*, misleći na neukost. Poglavlje zaključuje konstatacijom da je potreba za pučkim školama tako očevidna *kako beli dan*. U drugom poglavlju *Stališ naših pučkih školah* ističe problem nezainteresiranosti za pohađanje škole koji se mora riješiti boljim ustrojem *učionicah pučkih*. U trećem poglavlju pita se *Kakove bi mogle i morale da budu pučke učionice*, a podnaslovom daje odgovor *Samo ne tako, kako sada*. U zadnjem poglavlju daje prijedlog *Što treba da se detca uče u učionicah*. Uz obrazovanje tu je i odgoj, tj. *izobraženje sardca* za koje nitko *neskarbi*. Završava sa željom da se čestiti domoljubi probude i napominje da je *zaista vreme da na ovu stvar pomislimo i posla se primemo*.

Prva javna gimnazija u Hrvatskoj bila je osnovana 1503. godine u Lepoglavi, a osnivač su bili pavlini. Gimnazija djeluje samo do 1526. godine zbog političkih prilika u zemlji, a zatim obnavlja svoj rad 1582. godine, prvenstveno zbog bojazni od odlaska mladih na školovanje u Njemačku, Austriju ili Ugarsku, te prodora drugih vjera u Hrvatsku.⁴⁷ Gimnazija se ponovo zatvara 1637. godine, a od 1656. godine zaslugom biskupa Martina Borkovića, postaje hrvatsko središnje visoko učilište na kojem se školuju i mladi iz drugih europskih zemalja.

Naobrazbu većeg broja mladih omogućavale su i isusovačke gimnazije, u Zagrebu od 1578. godine i u Varaždinu od 1587. godine, te pavlinska škola u Križevcima od 1670. godine. U to vrijeme poučavalo se na latinskom, no ni hrvatski nije bio zanemaren, jer su se vršili prijevodi s latinskog i na latinski. Jasno da je za to bio potreban i odgovarajući priručnik. Toj potrebi udovoljio je Juraj Habelić, moralno poučan književnik i leksikograf,⁴⁸ objavivši 1670. prvi hrvatskokajkavski rječnik *Dictionar, ili reči slovenske z vekšega vkup zebrane, v red postavljene i dijačkemi zlahkotene* koji je sadržavao oko 12 tisuća riječi na 460 stranica s tumačenjem hrvatskih riječi na latinskom, što je studentima olakšavalo prevođenje. O toj činjenici negativno se izrazio jezikoslovac, ilirac, Antun Mažuranić koji je smatrao da se na hrvatske mladiće time

⁴⁷ Jembrih, Alojz. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 143.

⁴⁸ Habelić, Juraj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 13. 8. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=23978>

vrši preveliki strani utjecaj, a premalo ih se upućuje na hrvatski jezik. Nije bio posve u pravu, jer su se u to vrijeme već pisali i hrvatski rječnici i hrvatske gramatike.⁴⁹

Polovicom 18. stoljeća pojavljuju se još dva značajna rječnika. To su *Gazophylacium* Ivana Belostenca, pjesnika, pisca, propovjednika i leksikografa⁵⁰ 1740. godine i *Lexicon Latinum* Andrije Jambrešića i Franje Sušnika 1742. godine.

Rječnik Ivana Belostenca je dvojezični, latinsko-hrvatski i hrvatsko-latinski, a sadrži 65 tisuća riječi. Taj rječnik trebao je biti temelj standardnoga hrvatskoga jezika u kojem su zastupljena sva tri hrvatska dijalekta. Belostenec nije doživio tiskanje svojega rječnika.

Dvije godine kasnije, 1742. tiskan je spomenuti *Lexicon Latinum*, leksikografa Andrije Jambrešića⁵¹ u suradnji s Franjom Sušnikom, svećenikom i leksikografom. Rječnik Andrije Jambrešića i Franja Sušnika bio je četverojezični, pisan na latinskom, a namijenjen govornicima hrvatskog, mađarskog i njemačkog, jer je takvo bilo, a i danas je, isusovačko stajalište, da djeluju u lokalnoj zajednici s namjerom da ideje i utjecaj šire i dalje. To je jedan od najboljih hrvatskih rječnika jer je jasan, pregledan i sveobuhvatan.

Tri godine nakon *Lexicon Latinum*, 1745. godine objavljen je prvi školski udžbenik, hrvatskokajkavski pravopis, također Andrije Jambrešića. Napisan je latinskim jezikom, ali s hrvatskim primjerima. Već iz samog naslova, koji je podulji, vidi se da je Jambrešić svoju reformu pisma temeljio na izgovoru, a naslov udžbenika u prijevodu glasi: *Uputa za pravilno pisanje hrvatskih riječi kako prema samoj prirodi pravilnog izgovora, tako i prema vrijednosti slova uzeta i na korist domovinske mladeži te onih stranaca koji žele naučiti hrvatski jezik, iznesena*. (Manductio ad Croaticas dictiones debite scribendas, tam ex ipsa verae pronounciationis natura, quam litterarum valore deprompta, et in Favorem Patriae Juventutis, nec non eorum Alienigenarum, qui Croaticum Idioma discere cupiunt, exposita.). Znači, načelo *piši kako govoriš*, uvodi Andrija Jambrešić već polovinom 18. stoljeća.⁵²

Prva početnica objavljuje se već iduće 1746. godine u Zagrebu. Autor je bio Juraj Mulić, napisana je na hrvatskokajkavskom jeziku pod naslovom *Abeczevicza dragem mladem obodvojega szpola lyudem hasznovita i potrebna*. Na početku djela obraća se

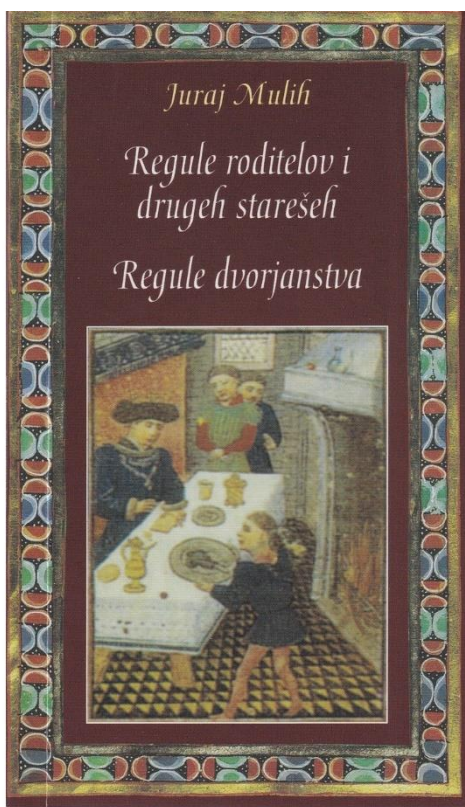
⁴⁹ Jembrih, Alojz. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 144.

⁵⁰ Belostenec, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 13. 8. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6793>

⁵¹ Jambrešić, Andrija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 13. 8. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28635>

⁵² Jembrih, Alojz. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*. / Glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 146.

djeci riječima: „Da ste mi zdravo draga obodvojega spola dečica!“⁵³ *Abeczevicza* se čuva u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, gdje je i pronađena 1994. godine. Tiskana je u formatu 13x8 cm i uvezana u kartonske korice, sadrži 70 stranica od kojih su prve dvije nepaginirane, te nema kazala. Podijeljena je na prosvjetiteljski i vjeronaučni dio. U prosvjetiteljskom dijelu navodi pravila za čitanje, pisanje, upotrebu naglaska, sve uz mnoštvo primjera, a imperativom 'Pazi dobro!' skreće pozornost na detalje koje smatra naročito važnima. Na kraju su i dva priloga koji se odnose na matematiku. Prvi je 'Broj' gdje uspoređuje arapske i rimske brojeve, te daje poduku o računanju vremena. U drugom prilogu 'Rachun' poučava zbrajanje, oduzimanje i množenje.⁵⁴ Juraj Mulih je od početka svojeg prosvjetiteljskog i misionarskog djelovanja radio na širenju pismenosti, promicanju škola i knjiga, jednako za djevojčice i za dječake, za *decu obodvojega spola* i naročito se posvećivao odgoju i obrazovanju djece. Prije ove početnice, Mulih je objavio još jednu, 1737. godine na ikavici.

Slika 3. Naslovna stranica Regula, 2014.

⁵³ Mulih, Juraj. *Regule roditelov i drugeh starešeh i Regule dvorjanstva: Najstariji hrvatski bonton.* / Za tisak priredio, tekst transkribirao, rječnik sastavio i pogovor napisao Alojz Jembrih. 2. izd. Donja Stubica: Kajkaviana, 2014. Str. 69.

⁵⁴ Martinović, Ivica. *Mulihova kajkavska Abeczevicza iz 1746. godine.* // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / Glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 167-175.

Uz mnoštvo drugih djela, Juraj Mulih napisao je i prvi hrvatski bonton *Regule roditelov i drugeh starešeh i Regule dvorjanstva* koji je u skladu s njegovom brigom za narodnu prosvjetu i knjigu i željom da *uči ljude pristojnom i valjanom životu, da se brine za njihovo zdravlje, kako će se braniti od kuge i drugih bolesti*.⁵⁵ Najstariji hrvatski bonton prvi puta je tiskan 1742. godine u sklopu Mulihovog katehetskog *učbenika Duhovno zercalo*. Mulih je *Regule* ponovo objavio već 1744. godine u sklopu svoje knjige *Škola Kristuševe kerščanskoga navuka obilno puna*. Kajkaviana Mulihov bonton objavljuje povodom 320. obljetnice Mulihova rođenja, 2014. godine. Možemo ga smatrati kulturnim, pedagoškim i jezičnim spomenikom naše kulture. Da bi bio pristupačan današnjim čitateljima, transkribiran je i sadrži rječnik kajkavskih pojmova. Tekst je transkribirao i za tisak pripremio Alojz Jembrih, a u Biblioteci *Kinč osebujni* izdalo ga je Društvo Kajkaviana. Dimenzije knjižice su 9x15 centimetara, paginacija počinje na petoj stranici, ima ukupno 110 stranica. Ovo je drugo izdanje, prvo je objavljeno u istoj Biblioteci 2002. godine. Od 1493. godine kad je tiskana prva knjiga na hrvatskom jeziku, do 1742. godine nije postojala knjižica koja bi upućivala na uljudno ponašanje u društvu i, općenito, u svim društvenim situacijama. Mulih je uvidio da je takva knjižica potrebna svima, da bi se svi ljudi morali znati lijepo ponašati, a ne samo plemićka djeca i polaznici gimnazija. Zato je *Regule* tiskao na kajkavskom književnom jeziku, a na temelju latinskog prijevoda prvog izdanja iz 1617. godine objavljenog u Francuskoj. U prvom dijelu *Regula* Mulih se obraća roditelima koji *svojoj dece jesu dužni ljubav, hranu, opravu, strah, navuk i dobru deržanja peldu ispuniti* i moraju *Regule marljivo obderžavati*. Zatim savjete daje *navučitelima dece* koji se trebaju *tersiti* i biti *zercalo vu koje se deca mogu vgljedati*, a na kraju djeci *kako bi se mogla dobro i boga boječe othraniti*. U drugom dijelu knjižice su *Regule dvorjanstva* koje je *hasnovito znati*, a u uvodu je napomena koja se i danas susreće, *kaj se ovde govori kakti muškomu spolu, to se more prilagoditi i ženskomu*. U naredne 82 *regule* Mulih detaljno opisuje svako pravilo kojeg se treba *prideržavati vu tovaruštvu drugeh, pri stolu sedečega*, u ulozi *k stolu dvorečega i spavat idučega*. Na kraju se može zaključiti da bi i danas *hasnovito* bilo iz ove knjižice *vsaki dan nekuliko navuka čtati i druge navučati*.

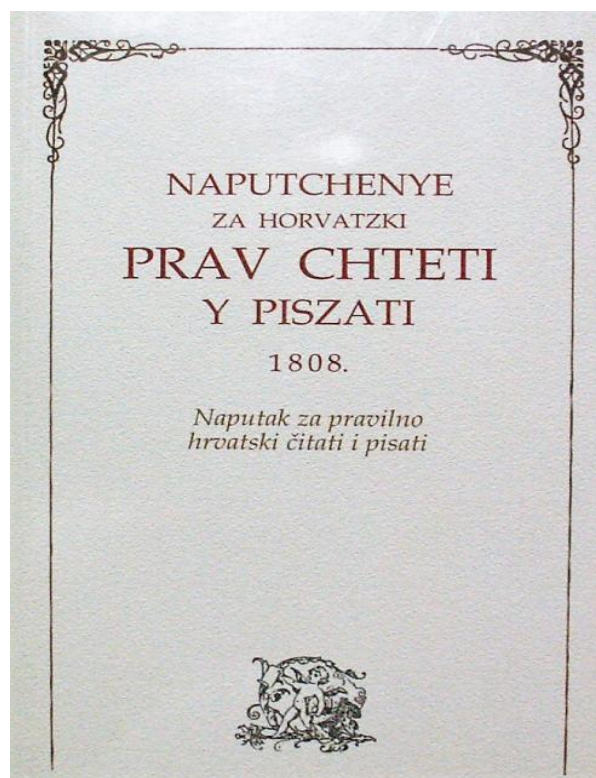
Zatim 1758. godine slijedi tiskanje prve hrvatske aritmetike *Aritmetika horvatska, koju za občinskoga orsaga hasen i potreboču z vnogemi izebranemi peldami obilno istolnačil i na svetlo dal je Mihalj Šilobod, drugač Bolšič, Martinske Vesi plebanuš*. Smatra se metodički vrlo uspješnom jer sadrži mnogo primjera prikladnih za lakše učenje.⁵⁶

Od 16. stoljeća utjecaj njemačke kulture u našim krajevima bio je sve veći, ušli smo u sastav Habsburške Monarhije i njemački se, s manje ili više uspjeha, nastoji uvesti u škole i javnu upravu, pa je jasna potreba za tiskanjem hrvatsko-njemačkog udžbenika. Prvi, *Za počimajuče iz koje se šteti i kerščanski nauk skupa navučiti se je moči*, tiskan

⁵⁵ Muli, Juraj. Pristupljeno: 2.11.2023. <https://library.foi.hr/lib/autor.php?B=&A=0000013889&E=>

⁵⁶ Jembrih, Alojz. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*. / Glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 146.

je 1771. godine, a sadržavao je podatke o fonetskim, morfološkim i sintaktičkim obilježjima kajkavskoga jezika. Austro-ugarska Monarhija imala je jedinstveni školski sustav i dosta brige posvećivalo se narodnim školama, čemu svjedoči i savjetovanje školskih inspektora održano 1778. godine u Pešti, kojemu je predsjedavao Hrvat Adam Patačić.⁵⁷ Na tom savjetovanju usvojen je prijedlog da se tiskaju dvojezični udžbenici, na njemačkom jeziku i jeziku pojedine sastavnice Monarhije. Slijedom tog prijedloga već 1779. godine izlazi *ABC Knisizce za potrebnost narodnih skol*, a slijedeće godine *Napuchenyje vu horvatzko pravopiszanye: Z- pravo-chtenyem y glaszo-merenyem, za potrebnost narodnih skol vugerskoga y horvatzkoga orszaga i Uputjenje k slavonskomu pravopisanju za potribu narodnih ucsionicah u kraljestvu Slavonie*.

Slika 4. Glavna naslovna stranica (pretisak, 2004.)

Važno je spomenuti prvi jednojezični hrvatski pravopis kajkavske osnovice nepoznatog autora koji je tiskan 1808. godine u Budimu *Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati*. Sastoji se od dva dijela. U prvom dijelu je transkribirani tekst pravopisa s rječnikom, a u drugom dijelu je pretisak izvornika i Proslov priređivača Alojza Jembriha. Autor pravopisa dao je jasne i razumljive upute za usvajanje pravila i potkrijepio ih je konkretnim primjerima. Na početku, nakon glavne naslovne stranice nalazi se *Povlastica* od Marije Terezije iz 1779. godine kojom se Akademskoj tiskari u Budimu

⁵⁷ Jembrih, Alojz. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*. / Glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 149.

dopušta tiskanje i daje se monopol na tiskanje školskih knjiga za cijelo Ugarsko kraljevstvo jer se želi na svaki način poduprijeti promaknuće obrazovanja. U *Opomenku* (napomena) koji slijedi, autor upozorava učitelje da *deci vu glavu ne zabijaju* nego da im *rastolnačiju i pelde pokažeju* (objasne na primjerima). Zatim slijedi *Zavjetek* (sadržaj) i tri poglavlja u kojima su navedene upute za pravilno govorenje i pisanje s nizom praktičnih primjera. Autor smatra da *čteti ni tak lahkek posel* i da *imaju se reči horvatske pisati tak kak se vu dobrom i nepohablenom izgovarjanju čuju*. Iz ovog pravopisa učili su *čteti i pisati* mnogi znameniti ilirci, pa tako i vođa hrvatskog narodnog preporoda Ljudevit Gaj, rođen u Krapini. Postojanje ovog pravopisa dokazuje da je hrvatskokajkavski jezik bio književni jezik i da se nije mogao vidjeti samo u nekoliko kukavnih kalendara i molitvenih knjižica za djecu i seljane kako je 1843. godine Dimitrije Demeter napisao u Danici ilirskoj.⁵⁸ Takve tvrdnje uvjerljivo je i konačno demantirala upravo izložba *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*.

Slijede i drugi udžbenici tiskani na hrvatskokajkavskom jeziku, na primjer: *Napuchenye vu brojo-znanje i Chtenya kniga od pravotvornozti*, 1780. godine i *Zachetek navuka diachkoga jezika za potrebnost narodnih skol*, 1781. godine.

Prema broju sačuvanih primjeraka u NSK, više od devedeset udžbenika i rječnika objavljeno je u 18. i 19. stoljeću. Neki su ostali u rukopisu, npr. gramatika Ivana Vitkovića iz 1779. godine, latinska gramatika Tomaša Mikloušića iz 1797. godine pisana kajkavskim jezikom i prijevod latinske gramatike na hrvatski jezik Nikole Plantića *Kratko vpelavanje k diachkomu govorenyu* iz 1774. godine. Ovi rukopisi čuvaju se u NSK, arhivu HAZU i u Hrvatskom državnom arhivu.

Za razvoj školstva velike zasluge imaju i redovnice koje su djevojčice poučavale na hrvatskokajkavskom sve do 19. stoljeća. I isusovac Juraj Mulih zalagao se za školovanje djevojčica i, kao i Antun Vramec, smatrao da je opismenjavanje temelj svakog napretka. Svoje stavove obrazložio je u knjizi *Poszel apoztolski* iz 1742. godine.

Što se tiče gramatike na kajkavskom jeziku, prvi ju je objavio 1772. godine u Beču profesor njemačkog i mehanike Antun Rajsp, ravnatelj varaždinske gimnazije. To je bila njemačka gramatika pisana kajkavskim književnim jezikom. U predgovoru je, između ostalog, napisao i jednu lijepu i poučnu rečenicu: „Nemškemu najmre jeziku Horvate priučiti, ter onak nje z bližnemi narodi vu složnost vekšu i prijateljstvo spraviti.“⁵⁹

Kod spominjanja rječnika, ne smije se zaboraviti 1984. godina kad je iz tiska izašao prvi svezak Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, sada ih je već

⁵⁸ Naputchenye za horvatzki prav chteti y pizhati (1808.). / Priredio Alojz Jembrih. Sv. Križ Začretje: H.O.N.ING, 2044. Str. 158.

⁵⁹ Jembrih, Alojz. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / Glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 152.

petnaest (do 2020. godine).⁶⁰ Tim pothvatom ispravljen je propust iz prošlosti koji se očituje u manjkavosti Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika koji je izlazio od 1880. do 1975. godine, a u njemu nije bio zastupljen kajkavski jezik na kojem su pisana književna djela već tristo godina. Za tu nepravdu velikim je dijelom zaslužan Đuro Daničić, možda zato što je rođen u Novom Sadu, pa mu je kajkavski bio tuđ, ili zbog toga što je po nekim klasifikacijama kajkavština bila dio slovenskoga jezika. Tek 1936. godine Leksikografski odbor JAZU odlučio je da se, od slova R, koje je tada bilo na redu, u rječnik unosi više kajkavske građe. Građa se trebala uzimati iz Habelićevog, Belostenčevog i Jambrešićevog rječnika, te iz najznačajnijih djela Vramca, Pergošića, Habelića. No, samo tri mjeseca kasnije Akademija je odlučila da se taj dogovor neće sprovesti u djelo jer bi se osnova rječnika od slova R znatno mijenjala, pa je zaključeno da će se krenuti u izradu zasebnog rječnika kajkavskoga dijalekta. Najveći zagovornici te ideje bili su Miroslav Krleža, koji je predano radio na etabliranju kajkavskog književnog jezika,⁶¹ i Antun Augustinčić. Izrada Rječnika počela je tek 1963. godine. Prvi urednik bio je akademik, jezikoslovac, dobitnik Nagrade za životno djelo, Božidar Finka⁶² koji je smatrao da Rječnik mora obuhvatiti kajkavsku pisanu riječ u razdoblju od 16. do polovice 19. stoljeća, te prvu polovicu 20. stoljeća. Rječnik je ujedno i povijesni rječnik jer kronološki od 16. stoljeća navodi potvrde i izvore kojima se povezuju kajkavske riječi i izrazi.⁶³

3.4. HRVATSKA KAJKAVSKA DRAMSKA I SCENSKA KNJIŽEVNOST

Na izložbi *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* starije dramsko i scensko stvaralaštvo, do 19. stoljeća, bilo je odvojeno od novijeg i kronološki podijeljeno u četiri skupine: Prvi navještaji, Isusovačko školsko kazalište, Sjemenišni teatar na Kaptolu i Ilirskokajkavski dramski krug.

3.4.1. Prvi navještaji

Prvi zabilježeni dramski i scenski kajkavski tekstovi datirani su na kraj 11. stoljeća. To su dvije liturgijske drame iz zagrebačke katedrale, a pronađen je i pjevački priručnik, obredna drama u dva lista iz 12. stoljeća. U 14. stoljeću javljaju se i počeci kazališta, putujuće skupine glumaca i sirača izvode predstave za puk, a dokaz tome su sudski spisi iz onoga vremena gdje se spominju *histrioni*.⁶⁴ Pretpostavlja se da su se tijekom 15. i 16. stoljeća u okviru zagrebačke katedralne škole izvodile predstave na hrvatskom kajkavskom jeziku koje su bile i javne.

⁶⁰Rječnik hrvatskog kajkavskog književnog jezika. Pristupljeno: 28. 10. 2023. <http://ihji.hr/projekt/rjecnik-hrvatskoga-kajkavskoga-knjizevnog-jezika/5/>

⁶¹ Kajkavska književnost. // Enciklopedija Hrvatskoga zagorja. Zagreb: 2017. Str. 384-386.

⁶² Finka, Božidar. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 5. 1. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19671>

⁶³ Rječnik hrvatskog kajkavskog književnog jezika. Pristupljeno: 28. 10. 2023. <https://kajkavski.hr/o-rjecniku/>

⁶⁴ Batušić, Nikola. *Povijest hrvatskog kazališta*. Zagreb: Školska knjiga, 1978. Str. 18.

3.4.2. Isusovačko školsko kazalište

Kazališne prilike mijenjaju se nabolje osnivanjem isusovačke gimnazije 1607. godine i u suradnji s varaždinskom gimnazijom je, do ukinuća isusovačkog reda, postavljeno na scenu oko četiristo kazališnih predstava. Teme su bile različite, rodoljubne, povijesne, šaljive, moralne. Bile su pisane na latinskom ali nisu do danas sačuvane, osim nekoliko naslova, npr. *Sisciensis Victoria*, o sisačkoj bitki, o čemu je Alojz Jembrih pisao u časopisu *Gesta*⁶⁵ ili drugi naslov *Cyrus*, o perzijskom kralju. Prema Ljetopisu zagrebačkog isusovačkog kolegija, prvom kazališnom predstavom smatra se *Poetica laudatio variarum Sclavoniae partium*, Pjesnička pohvala raznih dijelova Slavonije, iz 1607. godine⁶⁶.

Predstave su se izvodile uglavnom tri puta godišnje, na raznim javnim mjestima u gradu. Poseban učitelj bio je zadužen za školsko kazalište, kostimi su se ponekad nabavljali čak i u Veneciji, rektor je morao odobriti izvođenje, a ženske uloge nisu se mijenjale u muške niti su se izostavljale. Profesora Hrvata bilo je sve više, a s vremenom su se predstave počele izvoditi na hrvatskom kajkavskom jeziku, npr. 1644. godine *Borba Ljubavi i Boli u Kristu Patniku*.⁶⁷ Prva drama tiskana na kajkavskom bila je u prijevodu s francuskog *Lizimakuš ali Mačuhinski nazlob* Josipa Županića Šibeneka iz 1768. godine. Iz 1670. godine potječe prvi prijevod Moliereove komedije *George Dandin* zahvaljujući Franu Krstu Frankopanu.

3.4.3. Sjemenišni teatar na Kaptolu

Sjemenišni teatar je zahvaljujući velikom zalaganju Maksimilijana Vrhovca uspješno, s kraćim prekidima, djelovao više od četrdeset godina i gotovo isključivo na hrvatskokajkavskom jeziku. Od 1791. do 1834. godine.

Sjemenišni teatar imao je nekoliko načela kojima su se rukovodili profesori, autori drama postavljenih na scenu. Osnovno je bilo mijenjanje ženskih likova u muške ili izbacivanje ženskih likova, što je često i poznate tekstove publici činilo nerazumljivima.⁶⁸ Zatim, poštivalo se načelo 'utile cum dulci', tj. spajanje ugodnog s korisnim, naglašavala se pouka djela, upućivalo se na vrline i poželjno ponašanje, te neizostavno izražavanje rodoljublja i pripadnosti hrvatskom narodu. Predstave su se izvodile u Sjemenišnom teatru, a dramski tekstovi nabavljali su se uglavnom od njemačkih putujućih glumačkih kazališta koja su dolazila u Zagreb zahvaljujući germanizaciji za vrijeme Josipa II. Te družine predstave su izvodile u raznim prostorima, od gostionica, preko napuštenog samostana u Opatičkoj, da bi se 1797. njemačko kazalište skrasilo u Demetrovoj 1. To je bilo prvo javno zagrebačko kazalište. U tom prostoru djelovalo je do 1834. kad Zagreb dobiva i kazališnu zgradu, tzv. Stankovićevo kazalište ili Varoški teatar u današnjoj Ćirilometodskoj 5. Tada završava

⁶⁵ Jembrih, Alojz. Prva školska drama o sisačkoj pobjedi. // *Gesta* V, 15-16(1983), str. 101-106.

⁶⁶ Cesarec, Ivan. Tri i pol stoljeća hrvatskokajkavske dramske i scenske riječi. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 191.

⁶⁷ Isto. Str. 191.

⁶⁸ Novak, Slobodan Prosperov. Hrvatski pluskvamprefekt. Zagreb: Mladost, 1991. Str. 332.

rad Sjemenišnog teatra. Prva predstava Sjemenišnog teatra izvedena je 1791. godine, to je bilo djelo Tomaša Mikloušića *Imenoslavnik iliti Rečno-pesmen igrokaz*, a zadnja je izvedena 1834. godine drama *Plača istine* u preradi sjemenišnog prefekta Josipa Šota.⁶⁹ Zanimljivo je da su 1804. godine đaci na Gradecu izveli komediju Tituša Brezovačkog *Matijaš grabancijaš dijak* koja se izvodi i dan-danas.

3.4.4. Ilirsko-kajkavski dramski krug

Mlada hrvatska inteligencija je tridesetih godina 19. stoljeća imala sve razvijeniju svijest o pripadnosti hrvatskom narodu, pa je željela kajkavski jezik uvesti i na pozornicu Varošskog teatra što je rezultiralo bogatijim dramsko-scenskim stvaralaštvom.

U tom razdoblju ističu se Dragutin Rakovac⁷⁰, književnik, prevoditelj, javni djelatnik, i Ljudevit Farkaš Vukotinović⁷¹, političar, književnik, prirodoslovac. Oni su, za razliku od sjemenišnih prevoditelja koji slobodno prevode i adaptiraju tekstove, poštivali izvorni predložak zbog čega neki njihove prijevode nazivaju 'pukim prijevodima', te više cijene njihove vlastite dramske tekstove.

Rakovac 1832. godine objavljuje rodoljubnu alegoriju *Duh* u kojoj opisuje loše političko stanje u državi uoči nadolazećeg preporoda. Vukotinović godinu dana kasnije, 1833. godine objavljuje *Pervi i zadnji kip*, 'turobnu igru vu jednom spelaju', što, prema Nikoli Batušiću, možemo smatrati prvom hrvatskom romantičnom tragedijom.⁷²

Dramama Rakovca i Vukotinovića završava dugo i plodno razdoblje kajkavskog kazališta budući da u doba ilirizma kajkavština nije prihvaćena u književnom stvaralaštvu niti u scenskom izrazu.

No, nakon ilirskog pokreta, krajem 19. i početkom 20. stoljeća javljaju se književnici koji pišu na kajkavskom. Npr. Antun Nemčić (*Kvas bez kruha*), Fran Galović (*Sodoma*), Marija Jurić Zagorka (*Jalnuševčani*), Miroslav Krleža (*Kraljevo*, *U logoru*, *Balade Petrice Kerempuha*),...

3.5 HRVATSKA KAJKAVSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST

Značajno ime koje se veže uz hrvatsku kajkavsku dječju književnost je prof. Milan Crnković. On je u knjizi *Hrvatska dječja književnost 19. stoljeća* iznio mišljenje da početak hrvatske dječje književnosti možemo smjestiti u 1850. godinu kad je objavljena

⁶⁹ Šurmin Đuro. Prilog hrvatskim prikazanjima. // *Vienac* 29, 33(1897), str. 530.

⁷⁰ Rakovac, Dragutin. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 6. 1. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51700>

⁷¹ Vukotinović, Ljudevit. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 6. 1. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65646>

⁷² Batušić, Nikola. Kajkavska drama s obzirom na uzore i dosege. // *Dani hvarskog kazališta* 12, 1(1986), str. 112-119. Pristupljeno: 24. 11. 2023. <https://hrcak.srce.hr/101775>

zbirka *Mali tobolac* Ivana Filipovića.⁷³ Glavna značajka ovog stava je činjenica da su se do tada pojavljivali uglavnom prijevodi koje ne možemo smatrati hrvatskom dječjom književnosti. No, ipak je jedna godina iz 18. stoljeća vrlo važna za kajkavsku dječju književnost iako se radi o prijevodu. 1796. godine je župnik Antun Vranić objavio prijevod *Robinzona*, a književnik Juraj Dijanić 1797. *Horvatzki detcze priatel / Hisna knisicza*. Upravo Dijanićev prijevod prof. Joža Skok smatra početkom hrvatske dječje književnosti.⁷⁴ U to vrijeme, vrijeme prosvjetiteljstva, smatralo se da književnost mora biti u službi pedagogije i da bude poučna, pa se pažnja posvećivala i dječjoj književnosti, te u tom kontekstu treba promatrati i spomenute kajkavske prijevode. Prijevod Antuna Vranića bio je osmi prijevod ovog djela u Europi. U predgovoru, iliti *pripomenku*, Vranić je napisao da su ga na taj posao nagovorili prijatelji, ali još više ga je potakla ljubav prema domovini i kajkavskom jeziku. To djelo bilo je vrlo popularno među djecom čemu svjedoči i Vatroslav Jagić opisujući svoje igre s prijateljima koje su uključivale i čitanje *Robinzona* na kajkavskom, a istovremeno su dječaci učili kako se mogu snaći u životu i u nepredviđenim situacijama.⁷⁵ I Dijanić i Vranić svoj prijevod objašnjavaju time što su vidjeli da drugi narodi *vu domaćem jeziku* pišu knjige i poučavaju djecu u školama, pa se ne moramo ni mi sramiti svojega jezika.

Osim Antuna Vranića, i Jakob Lovrenčić 1834. godine u Varaždinu objavljuje prijevod proznog djela o njemačkom Tillu Eulenspiegelu, a naslovljuje ga *Petricza Kerempuh iliti Chini y sivlenye chloveka proshenoga*. Radi se o liku lukavog fakina, prokšenjaka kojeg su u svojim djelima kasnije koristili i preoblikovali na svoj način Miroslav Krleža, Slavko Mihalić, Slavko Kolar, Dragutin Domjanić, Hrvoje Hitrec.

Kajkavsko narječje i književnost na kajkavskom nacionalno su bogatstvo još od vremena prije ilirizma kad je kajkavski književni jezik bio *horvatski jezik*. No, u 19. stoljeću situacija se mijenja, dijalektalna književnost se zanemaruje, a uvodi se novi književni jezik na štokavskoj osnovi. To naročito dolazi do izražaja u vrijeme 'srpsko-hrvatskog bratstva i jedinstva' kad su iz hrvatskog ili srpskog književnog jezika bile brisane sve kajkavske riječi. Ali zahvaljujući Antunu Gustavu Matošu, Dragutinu Domjaniću, Franu Galoviću, Kasaveru Šandoru Gjalskome i mnogim drugim 'ljubitelima kaja', jezik zavičaja nije se zaboravio. Oni su bili svjesni da se autentični osjećaji koji opisuju zavičaj i njegovu dušu i ljude mogu opisati jedino autentičnim, zavičajnim jezikom. Često su se koristili usmenom predajom smatrajući jednostavnost i neposrednost izraza pogodnim temeljem za stvaranje dječje književnosti. Takav je, na primjer, ciklus kajkavskih pjesama Frana Galovića iz 1913. godine *Z mojih bregov*. Valja spomenuti i Dragutina Domjanića i njegove jednostavne, melodične pjesme koje se nalaze i u dječjoj školskoj lektiri. No, Stjepan Hranjec prvim pravim dječjim

⁷³ Hranjec, Stjepan. Hrvatska kajkavska dječja književnost. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 245.

⁷⁴ Isto. Str. 245.

⁷⁵ Isto. Str. 246.

pjesnikom, koji je pisao na kajkavskom, smatra Nikolu Pavića⁷⁶ koji je na temeljima međimurskog usmenog pjesništva napisao nekoliko zbirki pjesama za djecu (*Zlatni orasi* 1924., *Zvezdano jezero* 1925., *Čudnovata školjka* 1930.).⁷⁷

Važno je spomenuti i Ivana Gorana Kovačića koji u *Ognje i rože* 1942. godine uvrštava i nekoliko antologijskih dječjih kajkavskih pjesama kao što su *Beli most*, *Proleće*, *Potok*.⁷⁸

Seljački pisac, ne u pejorativnom smislu, Mihovil Pavlek Miškina opisao je autohtoni ruralni svijet u više od tridesetak pjesama na kajkavskom namijenjenih mladim čitateljima, koje čine najbolji dio njegovog opusa.⁷⁹

U novije vrijeme uvode se u dječju književnost teme o kojima nekad nije bilo ni spomena, na primjer o ljubavi progovara Stjepan Jakševac. Pajo Kanižaj i Miroslav Dolenc pišu o dječjim nepodopštinama, nestašlucima, bez puno prodika o lijepom ponašanju, pristojnosti, marljivosti.

Generalno uzevši, može se reći da kajkavsko dječje pjesništvo ima lokalni karakter, koristi lokalni jezik i lokalne motive, a ishodište mu je u bogatoj usmenoj kajkavskoj baštini.

Prozna djela namijenjena mlađoj publici na kajkavskom objavljuju Ante Kovačić (*U registraturi*), Miroslav Krleža (*Hrvatski bog Mars*), Slavko Kolar (*Breza*), Joža Horvat (*Mačak pod šljemom*). Urbana kajkavština rabi se u tzv. „prozi u trapericama“, a najpoznatiji predstavnici su Hrvoje Hitrec (*Smogovci*) i Zvonimir Milčec (*Zvižduk s Bukovca*).

Kajkavski igrokazi namijenjeni djeci imaju začetak u „šalnoigri“ Juraja Dijanića iz 1796. godine. Zatim slijede komedije Tituša Brezovačkog, ali tek 1920. javlja se *Petrica Kerempuh i spametni osel* Dragutina Domjanića, djeci primjereno djelo. To je marionetska igra u tri čina koja je kasnije doživjela više obrada. U dječje igrokaze ubrajaju se i *Gospodsko dijete* Kalmana Mesarića, zatim jednočinka *Sedam domobrana* Jože Horvata, te svima poznato djelo Slavka Kolara *Svoga tela gospodar*.

U dječje kajkavsko blago ubrajaju se i usmeni oblici stvaralaštva, a to su brojalice, rugalice, ali i usmena proza kao što su bajke, priče i legende. Ljudevit Gaj je prvi, još kao srednjoškolac, sustavno zapisivao sve vrste kajkavskog usmenog stvaralaštva (pjesme, poslovice, legende). Ti zapisi su neobjavljeni, a čuvaju se u Nacionalnoj

⁷⁶ Hranjec, Stjepan. Hrvatska kajkavska dječja književnost. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 248.

⁷⁷ Pavić, Nikola. Pristupljeno: 2. 11. 2023.

<https://library.foi.hr/autori/autor.php?B=1&A=0000012727&E=E9999&H=>

⁷⁸ Kovačić, Ivan Goran. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 31. 10. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33524>

⁷⁹ Pavle, Mihovil – Mishkina. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 31. 10. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47139>

sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod naslovom *Narodno blago*.⁸⁰ Sve navedeno svjedoči o višestoljetnom, od 1796. godine, postojanju bogate hrvatske dječje književnosti na kajkavskom jeziku.

3.6. PJESMARICE I GLAZBENA BAŠTINA

Hrvatska glazba i glazbena kultura oduvijek je prožeta glazbenom baštinom kajkavske književnosti i na taj način čuvalo se kajkavsko umjetničko i pučko nasljeđe. No, kajkavska glazba temeljitije se počela proučavati tek od ilirskog pokreta, dakle od polovice 19. stoljeća, a ono što je bilo temelj za razvoj glazbe na kajkavskom jeziku još uvijek nije u potpunosti poznato i istraženo.

Na primjer, svima poznata božićna pjesma *Narodil se je kralj nebeski* vjerojatno potječe iz 13. stoljeća, ali zapis možemo pronaći tek u puno mlađim pjesmaricama s područja sjevernog dijela Hrvatske.

Do sada nije pronađen ni jedan notni zapis glazbenog djela pjevanog na hrvatskom jeziku zabilježen prije polovice 15. stoljeća, a gotovo je sigurno da se nisu svi napjevi pjevali samo na latinskom jeziku, nego i na narječjima, pa tako i na kajkavskom. Najstariji izvori svjedoče samo o tekstu, a melodija je rijetko zapisivana i prenosila se predajom, svjetovni napjevi jednako kao i crkveni pučki napjevi.

Prve rukopisne pjesmarice na kajkavskom jeziku, u kojima nema notnog zapisa nego je zabilježen samo tekst pjesama, potječu iz 16. stoljeća. U tom smislu značajna je rukopisna pjesmarica svjetovnih i nabožnih pjesama iz 1593. godine pod nazivom *Prekomurska pjesmarica I*. Pjesme zapisane u njoj bile su dio folklora sjeverne Hrvatske i Slovenije, ali i obogaćene srednjoeuropskim utjecajem. Vjerojatno su se izvodile uz pratnju jednog instrumenta, prateći tradiciju srednjovjekovnih vokalnih pjesama.⁸¹ U ovoj pjesmarici spominju se i 'gospoda', što znači da su i viši društveni slojevi na kajkavskom području prihvaćali ovu vrstu glazbe i podupirali ju.

Autorima kajkavskih pjesmarica smatrali su se pisari koji su bilježili tekstove narodnih i pobožnih pjesama, te ih prilagođavali već postojećim melodijama. Tako se znalo dogoditi da se pobožna pjesma pjeva na istu melodiju kao i neka svjetovna, nimalo pobožna. No, poznati su i obrnuti primjeri. Pojedini propovjednici, poput isusovca Nikole Krajačevića, također su u svoje knjige zapisivali nabožne napjeve koji bi se uz bogoslužja i procesije pjevali i uz poslove u polju, na njivama i sl. Uz to je išla i preporuka da se nabožne pjesme pjevaju na već poznate melodije narodnih pjesama

⁸⁰ Kajkavska književnost. // Enciklopedija Hrvatskog zagorja. Zagreb: 2017. Str. 379-381.

⁸¹ Kos, Koraljka. Hrvatska glazbena kultura u razdoblju renesanse. // *Arti musices*, 10, 1(1979), str. 5-42. Citirano prema: Stipčević, Ennio. Hrvatskokajkavska glazbena baština. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih*. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 318.

koje su bile 'nečiste i sramotno ljubeznive popevke' i koje treba 'vun pukati i trebiti dokle se zateru i strebe'.⁸²

Najsveobuhvatnija pjesmarica nabožnih napjeva s notama iz 17. stoljeća, točnije iz 1644. godine, dio je rukopisnog *Pavlinskog zbornika*. U toj zbirci nalazi se oko pedesetak notiranih napjeva. Pisani su većinom kajkavskim književnim jezikom, a manje latinskim, jer su bili namijenjeni puku. U toj pjesmarici nalaze se i napjevi sa srednjoeuropskih prostora (Češka, Mađarska, Slovačka) što potvrđuje već spomenuti stoljetni utjecaj na kajkavsko glazbeno stvaralaštvo.

Juraj Habelić, isusovački književnik iz 17. stoljeća, također se bavio pučkim napjevima i dijelio mišljenje Nikole Krajačevića da nisu sve pučke pjesme loše nego treba biti samo protiv onih „čemernih, sramotnih, nečistih, poganih“, te je cijelo poglavlje svoje knjige *Pervi oca našega Adama greh* posvetio pučkim napjevima, „pesmama od ljubavi“, kako ih on naziva.⁸³

Za prvu polovicu 18. stoljeća značajan je Juraj Mulić, pisac i pjesnik, koji je u mnoštvu svojih djela putem religioznih popijevki širio svoje misionarsko djelovanje, te poučavao hrvatski narod o tome što je porok, a što krepost.⁸⁴

Franjevci su u 17. i 18. stoljeću također zapisivali, širili i čuvali nabožne napjeve na latinskom i hrvatskom jeziku. Iz tog djelovanja izrodio se zbornik crkvenih napjeva *Cithara octochorda* na kajkavskom književnom jeziku i na latinskom jeziku. Ovaj zbornik predstavlja značajan prikaz hrvatske barokne glazbe i važan je za očuvanje hrvatske glazbene baštine sve do ilirskoga pokreta.⁸⁵ 2001. godine snimljen je CD s osamnaest napjeva iz tog zbornika za koje je Bosiljka Perić-Kempf napisala da je to djelo najviše umjetničke vrijednosti izvedeno na izvornom kajkavskom jeziku i da „ni jedan naš profesionalni zbor danas ne bi bio kadar tako iskreno i usrdno izvoditi prelijepu, čistu melodiku liturgijskih kajkavskih napjeva iz *Cithara octochorda*, i to na tako jednostavan, uvjerljiv način“.⁸⁶

Glazbena umjetnost se postupno širila i razvijala ne samo uz pomoć crkve, nego su je krajem 18. stoljeća počeli podupirati velikaši i mecene, te su se glazbena događanja osuvremenjivala i odvijala u privatnim prostorima, na imanjima, u salonima, privatnim kapelama, a glazbeni voditelji bili su uglavnom stranci.

⁸² Stipčević, Ennio. Hrvatska glazbena kultura 17. stoljeća. Split: Književni krug, 1991. Str. 52.

⁸³ Šojat, Olga. Juraj Habelić. // *Kaj*, VII, 10(1974), str. 42-43. Citirano prema: Stipčević, Ennio. Hrvatskokajkavska glazbena baština. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaj: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 321.

⁸⁴ Stipčević, Ennio. Hrvatskokajkavska glazbena baština. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaj: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 321.

⁸⁵ *Cithara octochorda*. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 26. 11. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11983>.

⁸⁶ Perić-Kempf, Bosiljka. Autentična kajkavština. // *Vijenac* X, 212(2002), str. 25.

U vrijeme prosvjetiteljstva pjevale su se mise na kajkavskom, npr. *Sacrum Croaticum*, koja se čuva u Franjevačkom samostanu u Varaždinu ili liturgijske pjesme na kajkavskom, poput *Kerschanske Catolichanske Navuka popevke*. U crkvi se počinju pjevati starinski napjevi, ne nužno sakralnog sadržaja, koji odražavaju brigu za narodne običaje i za narodno blago, za što se naročito zalaže Maksimilijan Vrhovac, zagrebački biskup u prvoj polovici 19. stoljeća. U kontekstu prosvjetiteljskih ideja, kajkavska glazbena baština pokazala se važnom za glazbeni život. Tako Narodni zemaljski glasbeni zavod, današnji Hrvatski glazbeni zavod, 1865. godine objavljuje *Sbirku različitih herv. napjevah* u kojoj su sadržane pjesme hrvatskih autora za „jedan glas uz glasovir“ namijenjene građanstvu. Najveći hrvatski skladatelji Ferdo Livadić, Vatroslav Lisinski i drugi, skladaju i crkvene pjesme koje su inspirirane narodnom baštinom i tradicijom. U drugoj polovici 19. stoljeća više nema interesa za kajkavsku glazbenu baštinu i tek je Vjenceslav Novak objavom zbirke *Starohrvatske crkvene popievke* kratkotrajno potaknuo interes za *Citharu octochordu*, tj. za kajkavsku glazbenu baštinu. Zatim je trebalo čekati da se pojave „nacionalno orijentirani“ skladatelji poput Josipa Štolcera Slavenskog čija je skladba *Voda zvira* popularna još i danas. Zatim Krešimir Baranović 1924. godine na vlastiti libreto sklada balet *Licitarsko srce*, pa Božidar Širola 1935. godine sklada operu *Grabancijaš*, te nekoliko ciklusa vokalne glazbe: *Popevke*, *Kipci*, *Vu suncu i senci*, *V protuletje*, sve na stihove Dragutina Domjanića.⁸⁷ Danas je situacija posve drugačija jer umjetnici neopterećeni ideologijom stvaraju sve oblike glazbenih djela u kojima je zastupljeno kajkavsko narječje. Mogu se spomenuti samo neki: Ivan Brkanović, Igor Kuljerić, Stjepan Mihaljinec, Zvonko Špišić, Lado. Tu je i nezaobilazni *Krapinski festival kajkavske popevke* koji je osnovan 1966. godine, te brojni folklorni i drugi ansambli koji ne dopuštaju da se glazba na kajkavskom ne čuje.

3.7. KAJKAVSKI HUMOR

Kvak, Žmigavec, Zvekan, Rampa, Vrabec, Zagorski zajec, Klafra, Svraka, Kerempuh neki su od humorističnih listova koji su izlazili u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću.

Nema umjetnosti bez humora. Nalazimo ga u likovnoj umjetnosti u obliku karikature, u glazbenoj umjetnosti u obliku rugalica ili napitnica i u književnosti prvenstveno u komedijama i satiri, ali isto tako u poeziji i kritici. Uloga mu je zabava, razbibriga, opuštanje, svraćanje pozornosti na ozbiljnije teme, a sve se svodi na smijeh koji krase samo čovjeka. Humor susrećemo u svim društvima i kulturama svijeta, pa i u Bibliji gdje se upozorava na razliku između humora i ruganja koje se smatra nemoralnim. Npr. Ham ismijava oca Nou zbog pijanstva.⁸⁸ O humoru govorimo kad on ne rezultira sukobom, nego kad se ljudi znaju šaliti, ali i šalu „na svoj račun“ prihvatiti.

⁸⁷ Stipčević, Enio. Hrvatsko kajkavska baština. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 317-325.

⁸⁸ Noino pijanstvo. Pristupljeno: 7. 11. 2023. <https://hrvatski.en-academic.com/33876/Noin>

Za humor je presudan jezik, a osobito dijalekti. Hrvatski kajkavski jezik ima nešto u sebi što mu daje pečat duhovitosti. Tako Josip Pasarić, hrvatski književni kritičar i novinar⁸⁹ smatra da su kajkavskim Hrvatima smisao za humor i njegova snaga (lat. vis comica) prirođeni, čemu pridonose blizina tuđe kulture, bistrina naroda, te bogatstvo jezika i njegovih nijansi.⁹⁰ Duhoviti sadržaji se lako pamte, pa su se poslovice, gospodarski savjeti ili meteorološke prognoze osmišljavale na duhovit način kako bi bile lakše zapamćene, a time i primijenjene.

Šala je najstariji oblik narodnog pripovijedanja, a u pisanom obliku javljaju se već u najstarijim zapisima Antuna Vramca u 16. stoljeću, poslovicama Ivana Belostenca (*praznu slamu mlatiti*) ili Jurja Habelića (*berz kak da bi peruti na nogah imal*), u najstarijem bontonu Ivana Muliha, u djelima Hilariona Gašparotija koji je i sastavljao komične igrokaze (*skoro ni bilo najti človeka spametnoga, kateri se ne bi bil obrnul na norca*)⁹¹ ili pisca Ignaca Kristijanovića (*Prez veselja kaj su bogatstva? Kaj časti?-Nikaj!*)⁹² I Tituš Brezovački je u svoje komedije umetao ondašnje viceve što dokazuje da nije lako odvojiti pučke dosjetke od književnosti.

U vrijeme ilirskog pokreta kajkavski jezik smatra se „bezjački“, pa se pokušavalo neka kajkavska književna djela preraditi na štokavski, na primjer *Matijaša grabancijaša* Tituša Brezovačkog, no tu nije bilo uspjeha i u humoru se kajkavski i dalje održao. O kajkavskom se govorilo kao o jeziku narodnih šala i molitvenika i da, kao takav, nema neku vrijednost, pa može biti ukinut. No, baš ta dva područja dokazuju njegovu izvornost, životnost i povezanost s hrvatskim narodom, njegovo lingvističko bogatstvo i jezične nijanse čine ga pogodnim za sve vrste humora, od blagih do „neslanih“ šala. U 20. stoljeću književnici poput Antuna Gustava Matoša i Augusta Šenoa, te izlaženje brojnih humorističnih listova, pomogli su vraćanju kajkavskog u život i njegovoj vidljivosti u javnosti.

3.8. ČASOPIS „KAJ“

Od početka izlaženja časopisa *Kaj* 1968. godine prošlo je 55 godina. *Kaj* je časopis za književnost, umjetnost i kulturu, a svojim temama i priložima obuhvaća cjelokupno kajkavsko govorno područje. Obzirom da je kajkavski bio zapostavljan od ilirskog pokreta nadalje, potreba za časopisom tog tipa javila se u kulturnim krugovima koji su htjeli vratiti dignitet kajkavskom jeziku. A tu je bila i želja uvažavanog Miroslava Krležea da se pokrene neka tiskovina na kajkavskom, pa je u siječnju spomenute 1968. godine objavljen prvi broj *Kaja*. Utemeljitelj časopisa bio je naš književnik i filmski redatelj i

⁸⁹ Pasarić, Josip. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 9. 10. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46845>

⁹⁰ Hrvatska narodna šala. / uredio Ivan Pasarić. Sv. I. Digitalizirana knjiga. Zagreb: Matica hrvatska, 1923. Str. 8-9. Pristupljeno: 25. 11. 2023. <https://library.foi.hr/dbook/index.php?B=1&item=X02341>

⁹¹ Hilarion Gašparoti. Pristupljeno: 4. 11. 2023. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6648>

⁹² Bajza Željko. Kajkavski humor nekad i sad. // *Kolo* XXXII, 1(2022), str. 116.-127. Pristupljeno: 28. 11. 2023. <http://www.matica.hr/kolo>

scenarist, pravi kajkavac, Stjepan Draganić rođen u Zlataru 1923. godine.⁹³ On je uz grupu entuzijasta bio i nakladnik časopisa od 1968. do 1973. godine. Zatim je godinu dana nakladnik bio KUD „Ksaver Šandor Gjalski“, a od 1975. godine nakladnik *Kaja* je *Kajkavsko spravišće*, društvo za širenje i unapređenje znanosti i umjetnosti, koje se prvenstveno bavi kajkavskim narječjem. Časopis *Kaj* izlazi kontinuirano od te daleke 1968. godine i to je jedini časopis koji obuhvaća cjelokupno kajkavsko govorno područje s aspekta književnosti, umjetnosti i kulture. Ima znanstveni i publicistički karakter. Godišnje izlazi 6 brojeva u 3 dvobroja, u tiskanom i elektroničkom obliku. Prvih godina *Kaj* je izlazio u 12 brojeva, 10 svezaka godišnje!

Suradnici u prvom broju bili su: književnici Miroslav Krleža i Dubravko Horvatić, dr. sc. Olga Šojat, dr. sc. Vinko Žganec, dr. sc. Bogdan Krizman, pjesnik Zdravko Blažina, dr. sc. Marijana Gušić, književnica Ljubica Duić i prof. dr. sc. Dragutin Feletar. Naslovnicu za prvi broj osmislio je akademski slikar Zorislav Drempetić Hrčić. Dugogodišnja glavna urednica je prof. dr. sc. Božica Pažur, književnica i znanstvenica, autorica mnogih kajkavoloških studija i eseja. Doktorirala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na temu iz područja teorije i povijesti književnosti kod prof. dr. sc. Miroslava Šicela. Radove objavljuje na kajkavskom narječju.⁹⁴

Kaj ima niz stalnih rubrika koje potvrđuju njegovu svrhu i orijentaciju i izvor su, često i jedini, svekolikih podataka koji se tiču kajkavaca i kajkavskog govornog područja, te nacionalnog i kulturnog identiteta.

Neke od rubrika su: Suvremena kajkavska književnost; Suvremeni kajkavski prijevodi; Iz (staro)kajkavske baštine; Folklor, običaji, glazba; Vrtne arhitektura; Književni putopisi; Povijesne teme, Kajkavci u iseljeništvu; Osvrti i prikazi...

Kaj je objavio veliki broj monografskih izdanja, od kojih petnaest samo o Zagrebu, nekoliko antologija kajkavske književnosti, niz opširnih prikaza starije kajkavske književnosti, osam knjiga o lepglavskim pavlinima, desetak tematskih brojeva o starim kajkavskim piscima. Svoju koncepciju nije mijenjao od samog početka, pa tako o svemu što čini hrvatski nacionalni i kulturni identitet progovara sve do današnjih dana bilježeći kontinuitet kajkavske znanosti, umjetnosti i povijesti. Časopis je dobio razne oblike priznanja, a 1980. godine i nagradu „Mihovil Pavlek Miškina“ za najbolje uređivani časopis u Hrvatskoj.⁹⁵

Što se tiče društva *Kajkavsko spravišće*, uz izdavaštvo i časopis *Kaj*, ono se bavi organizacijom znanstvenih skupova, izložaba, tribina. Djeluje u pet sekcija: za povijest umjetnosti i kulturu, za ljubitelje prirode i kulturne baštine, te kroz književnu, povijesnu

⁹³ Draganić, Stjepan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 14. 10. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16112>.

⁹⁴ Pažur, Božica. Pristupljeno: 8. 12. 2023. <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/bozica-pazur>.

⁹⁵ Pažur, Božica. Časopis *Kaj* i njegov nakladnik *Kajkavsko spravišće*. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 431.

i likovnu sekciju. *Kajkavsko spravišće* zaslužno je za otkrivanje mnogih kajkavskih spomenika kulture nakon čega su vrednovani i većinom obnovljeni.

3.9. ZVUČNI ZAPISI KAJKAVSKE REČI NA GRAMOFONSKIM PLOČAMA

Gramofonske ploče su se počele snimati početkom 20. stoljeća, prije prvog svjetskog rata, a dvadesetih godina već je bilo dosta ploča na kojima nije bila samo glazba, nego su bili snimani i prozni tekstovi. Prvu tvrtku za snimanje gramofonskih ploča u Hrvatskoj osnovao je Slavoljub Penkala koji je dobio licencu od tvrtke „Edison Bell“ 1926. godine. Već 1927. počelo je masovnije i ozbiljnije snimanje ploča domaćih autora. U idućih deset godina tvrtka „Edison Bell Penkala“ snimila je više od 1200 gramofonskih ploča. Sve su nosile oznaku Z, što je bio znak da su snimljene u Zagrebu. Ploče su se snimale uglavnom u malim nakladama i samo u jednom navratu, jer u to vrijeme nije bilo velikog interesa, a danas su veoma rijetke i cijenjene, mogu se naći u privatnim zbirkama i u zbirci Hrvatske radio-televizije. Nakon drugog svjetskog rata, 1947. godine, „Edison Bell Penkala“ preimenovan je u „Jugoton“ gdje su snimljene brojne narodne pjesme na kajkavskom jeziku. Među njima je i, vjerojatno, najljepša božićna pjesma *Narodil nam se kralj nebeski* koja je u izvornom obliku kajkavska. Sačuvana je na nekoliko snimki, a najboljom se smatra ona snimljena 1927. godine u Zagrebačkoj Stolnoj crkvi i nosi oznaku *EBE Z 1229*. Pjevalo ju je gotovo tri tisuće vjernika, a orgulje je svirao hrvatski znameniti orguljaš i skladatelj, akademik Franjo Dugan rođen u Krapinici kraj Zlatara.⁹⁶ S druge strane ploče snimljena je pjesma *Tebe Boga hvalimo*. Obje su presnimljene 1987. godine na kasetu u izdanju *Kršćanske sadašnjosti*, a 1993. presnimila ih je „Croatia records“, Zagreb. 1934. godine, snimljene su još i danas popularne pjesme Đure Prejca, rođenog u Desiniću, *Peharček moj* i *Vu plavem trnaci*, da bi krajem 20. stoljeća bile presnimavane za „Jugoton“ i potom za „Croatia records“. Možemo izdvojiti i popijevke Luka Paljetka *Popevke sem slagal* i *Fala*, te tradicionalnu međimursku *Vehni, vehni fijolica* koje su također snimljene na gramofonsku ploču. Postoje i ploče na kojima su snimljeni odlomci scenskih glazbenih djela izvođenih na kajkavskom, na primjer dijelovi operete *Jurek i Štefek* koju je skladao Ivo Tijardović. Isto tako, na gramofonske ploče se snimalo i govorenje poezije, a jedna od najljepših snimki pripada Mariji Ružička Strozzi, glumici Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu. Zabilježene su dvije pjesme Dragutina Domjanića, *Bele rože* i *Susedovo dete* koje „nama, nenaviknutima u današnje vrijeme slušati lijepu glasove u hrvatskom glumištu“,⁹⁷ dočaravaju način na koji se u drugoj polovici 19. stoljeća govorilo stihove na kazališnoj sceni. No, najčešće su na ploče snimani duhoviti tekstovi na kajkavskom, često i

⁹⁶ Dugan, Franjo st.. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno: 15. 10. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16493>.

⁹⁷ Čapka, Eduard....[et al]. *Zvučni zapisi kajkavske riječi i pjesme na tvrdim gramofonskim pločama. // Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih*. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 496.

dvosmisleni, pa je u tim slučajevima na omotu ploča bila preporuka za slušanje u „intimnom krugu“. Te kuplete i stihove izvodili su zagrebački komičari.

4. ZAKLJUČAK

Ovim radom obuhvaćen je maleni dio velike izložbe *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ*, s nadom da će slučajnog čitatelja ponukati bolje se upoznati s Društvom Kajkaviana, sadržajem izložbe i samom baštinom kajkavske riječi, a nekome tko spomenutu tematiku proučava, pružiti neki *hasnoviti* podatak.

Početkom 20. stoljeća Vatroslav Jagić uvodi pojam *kajkavski književni jezik* u smislu jezika koji službeno egzistira neprekinuto od 1574. godine, kad je na kajkavskom tiskan Pergošićev *Decretum*, feudalni zakonik preveden s latinskog koji „obiluje pravnim nazivljem, većim dijelom novotvorenicama, što svjedoči o izgradnji kajkavske terminologije i administrativnoga funkcionalnog stila već od prve tiskane knjige“.⁹⁸ Polovinom 17. stoljeća počelo je rješavanje poteškoća koje donosi pisani jezik. Za govornu podlogu uzima se zagrebačka kajkavština i utvrđuje se njegovo bilježenje (slovni sustav), javlja se potreba učenja kajkavštine u školama i opisuje njegov gramatički sustav. Kajkavski „odolijeva“ do 1836., kad se ilirci, vođeni političkom idejom objedinjenja, u namjeri standardiziranja hrvatskog jezika odlučuju za štokavski. Ironično je da su temeljna djela narodnog preporoda napisana *hrvatskim kajkavskim književnim jezikom*.⁹⁹

O kajkavskom se u prošlosti s nipodaštavanjem govorilo kao o jeziku narodnih šala i molitvenika, te da kao takav nema naročite vrijednosti. No upravo su domene šale i molitve one koje dokazuju njegovu izvornost, životnost i organsku povezanost s hrvatskim narodom, dok ga njegovo lingvističko bogatstvo i mnoštvo jezičnih nijansi čine pogodnim i za visokoumjetničko književno stvaranje. Više nego dovoljno je spomenuti ime Miroslava Krleže, čije je djelo izrazito obilježeno afirmativnim odnosom prema kajkavskom jeziku, kao i njegovom upotrebom u svim oblicima književnog stvaralaštva, bilo to poezija, proza, drama ili esejistika.

Značajnu ulogu u promicanju vrijednosti kajkavskog jezika imaju brojni znanstvenici koji kajkavski proučavaju, objavljuju znanstvene radove, sudjeluju na skupovima i šire svijest o njegovoj ljepoti i o bogatstvu kajkavske kulturne baštine. Sama izložba *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* odjeknula je kao neočekivano impresivno svjedočanstvo kajkavske kulturne tradicije hrvatskog naroda, a opsežni Katalog izložbe omogućuje nam i danas da steknemo uvid u prebogatu hrvatsku kajkavsku književno-jezičnu baštinu, *kinč osebujni slavnoga orsaga horvatskoga*.

⁹⁸ Ivan Pergošić: *Decretum*. Pristupljeno: 2. 12. 2023. <http://ihij.hr/iz-povijesti-hrvatskoga-jezika/#event-span-classlink-idpergoivan-pergoi-decretum-span>.

⁹⁹ Vončina, Josip. *Stoljeća hrvatske kajkavske pisane riječi. // Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih*. Zagreb: Družba Braća hrvatskog zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 506.

LITERATURA

- Androić, Mirko. Pravila ceha tkalaca u Varaždinu iz godine 1561. na hrvatskom jeziku. Dostupno na: www.hrcak.srce.hr/file/193583. (19.6.2023.)
- Bajza, Željko. Kajkavski humor nekad i sad. // *Kolo* XXXII, 1(2022), str. 116-117. Dostupno na: <http://www.matica.hr/kolo>. (28.11.2023.)
- Batušić, Nikola. Kajkavska drama s obzirom na uzore i dosege. // *Dani Hvarškoga kazališta* 12, 1(1986), str. 112-119. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/101775>. (24.11.2023.)
- Batušić, Nikola. Povijest hrvatskog kazališta. Zagreb: Školska knjiga, 1978.
- Belostenec, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=6793>. (13.8.2022.)
- Birling, Ivan Krstitelj. *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <https://bl.lzmk.hr/clanak/birling-ivan-krstitelj>. (22.10.2023.)
- Cesarec, Ivan. Izdavačka djelatnost Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* V, 1(1999).
- Cesarec, Ivan. Tri i pol stoljeća hrvatskokajkavske dramske i scenske riječi. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih*. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja; Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.
- Cithara octochorda. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=11983>. (26.11.2023.)
- Čapka, Eduard...[et al]. Zvučni zapisi kajkavske riječi i pjesme na tvrdim gramfonskim pločama. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih*. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja; Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.
- Čunčićev list. Dostupno na: https://turopolje.hr/wp-content/uploads/2017/01/2011_cuncicevlist-min.pdf. (25.10.2023.)
- Dekretum *Ivana Pergošića*. Dostupno na: <http://ihj.hr/iz-povijesti/ivan-pergosic-dekretum/68/>. (19.6.2023.)
- Domjanić, Dragutin. *Vu suncu i senci*. Dostupno na: www.ffzg.unizg.hr/infoz/dzs/htm/Domjani3.htm. (27.11.2023.)
- Došek, Fred. Glazbena jesen 2002. u dvorcu Golubovec i oko njega. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* VIII, 2(2002)
- Draganić, Stjepan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16112>. (14.10.2023.)
- Dugan, Franjo st. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16493>.
- Enciklopedija Hrvatskoga zagorja / uredili: Brezinščak Bagola, Božidar; Cesarec, Ivan; Klemenčić, Mladen. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017.
- Finka, Božidar. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19671>. (5.1.2023.)
- Gašparoti, Hilarion. Dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6648>. (4.11.2023.)

Habdelić, Juraj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=23978>. (13.8.2022.)

Horvatić-Gmaz, Vlasta. Izložbena djelatnost Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* V, 1(1999).

Horvatić-Gmaz, Vlasta. Osobni intervju. (22.3.2023.).

Hranjec, Stjepan. Hrvatska kajkavska dječja književnost. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Hrvatska narodna šala / uredio Ivan Pasarić. Sv. I. Digitalizirana knjiga. Zagreb: Matica hrvatska, 1923. Str. VIII-IX. Dostupno na: <https://library.foi.hr/dbook/index.php?B=1&item=X02341>. (15.11.2023.)

Ivanjek, Mirko. Dostupno na: <https://kgz.hr/hr/dogadjanja/mirko-ivanjek-hvatanje-koraka/59948>. (12.11.2023.)

Ivanjek, Mirko. Prošlost radi budućnosti: Uz desetu godinu djelovanja u Stubičkome Golubovcu. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* XI, 1-2(1999)

Ivanjek, Mirko. Proslov. // *Kajkaviana Croatica: hrvatskokajkavska književna riječ: katalog izložbe: stalni postav* / katalog uredio, odabir ilustracija Alojz Jembrih. Donja Stubica: Kajkaviana, 2002.

Jambrešić, Andrija. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28635>. (13.8.2022.)

Jembrih, Alojz. Kajkaviana na pragu svoga drugog desetljeća. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* XI, 1(1999)

Jembrih, Alojz. O pravopisno-grafijskim pravilima na korist domovinske mladeži. // *Dani Hvarškoga kazališta*, 23, 1(1997), str. 141-176. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/104923>. (19.11.2023.)

Jembrih, Alojz. Počeci kajkavske pisane i tiskane riječi. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Jembrih, Alojz. Prva školska drama o sisačkoj pobjedi. // *Gesta* V, 15-16(1983)

Jembrih, Alojz. Hrvatskokajkavski školski udžbenici. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Jurišić, Mirjana. Monografija uz izložbu hrvatske kajkavske riječi. // *Večernji list* XL, 11.769(nedjelja, 16.6.1996.)

Kajkaviana. Dostupno na: www.kajkaviana.hr/udruga/o nama/. (27.11.2023.)

Kajkavski književni jezik. Dostupno na: <https://kajkavski-jezik.eu>. (12.7.2022.)

Kolunićev zbornik. Dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/31897>. (25.10.2023.)

Kos, Koraljka. Hrvatska glazbena kultura u razdoblju renesanse. // *Arti musices* 10, 1(1979), str. 542. Citirano prema: Stipčević, Ennio. Hrvatskokajkavska glazbena baština. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 318.

Kovačić, Ivan Goran. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33524>. (31.10.2023.)

Krušelj Vidas, Ines. Osobni intervju. 12.9.2023.

Lalangue, Ivan Krstitelj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35205>. (22.10.2023.)

Maleković, Vladimir. *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Martinac, Ivana. *Glazbena nagrada Porin*. Osobna poruka glavne tajnice Glazbene nagrade Porin. (19.10.2023.).

Martinović, Ivica. Mulihova kajkavska Abeczevicza iz 1746. godine. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Mulih, Juraj. Dostupno na: <https://library.foi.hr/lib/autor.php?B=&A=0000013889&E=>. (2.11.2023.)

Mulih, Juraj. Regule roditelov i drugeh starešeh i Regule dvorjanstva: Najstariji hrvatski bonton / za tisak priredio, tekst transkribirao, rječnik sastavio i pogovor napisao Alojz Jembrih. 2. izd. Donja Stubica: Kajkaviana, 2014.

Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati (1808.). / priredio Alojz Jembrih. Sv. Križ Začretje: H.O.N. ING, 2004.

Noino pijanstvo. Dostupno na: <https://hrvatski.en-academic.co/33876/Noin>. (9.11.2023.)

Novak, Slobodan Prosperov. Hrvatski pluskvamperfekt. Zagreb: Mladost, 1991.

Pasarić, Josip. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46845>. (9.10.2023.)

Pavić, Nikola. Dostupno na: <https://library.foi.hr/autori/autor.php?B=1&A=0000012727&E=E9999&H=>. (2.11.2023.)

Pavlek, Mihovil – Mishkina. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47139>. (31.10.2023.)

Pažur, Božica. Dostupno na: <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/bozica-pazur>. (8.12.2023.)

Pažur, Božica. Časopis Kaj i njegov nakladnik Kajkavsko spravišče. // *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Pergošić, Ivan. Decretum. Dostupno na: <http://ihji.hr/iz-povijesti-hrvatskoga-jezika/#event-span-classlink-idpergoivan-pergoi-decretum-span>. (19.6.2023.)

Perić-Kempff, Bosiljka. Autentična kajkavština. // *Vijenac X*, 212(2002)

Perić-Kempff, Bosiljka. Suvereno i otmjeno; svježe ideje. // *Vijenac IX*, 191(2001)

Petrisov zbornik. Dostupno na: <https://glagoljica.hr/?pr=i&id=15967>. (25.10.2023.)

Pofuk, Branimir. Tango za zatvorenike u Lepoglavi. // *Jutarnji list VI*, 1715(petak, 14.2.2003.)

Pofuk, Branimir. Koncert u zatvoru; Kvartet kontrabasa L'Elephant svirao zatvorenicima u Lepoglavi. // *Jutarnji list V*, 1662(četvrtak, 19.12.2002.)

Popović, Željko. Drugo desetljeće glazbene djelatnosti Kajkaviane. // *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu XV*, 1-2(2009)

Rakovac, Dragutin. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51700>. (6.1.2023.)

Rječnik hrvatskog kajkavskog književnog jezika. Dostupno na: <https://kajkavski.hr/o-rjecniku/>. (28.10.2023.)

Stipčević, Ennio. *Hrvatska glazbena kultura 17. stoljeća*. Split: Književni krug, 1991.

Stipčević, Ennio. *Hrvatskokajkavska glazbena baština. // Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih*. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Škrinjarić, Blaž. Dostupno na: <https://library.foi.hr/autori/autor.php?B=1&A=0000012383&H=&E=E1408IZD-Editrice%20la%20Direzione%20del%20Ginnasio,%20POLA&V=>. (19.6.2023.)

Šojat, Olga. Juraj Habelić. // *Kaj VII*, 10(1974), str. 42-43. Citirano prema: Stipčević, Ennio. *Hrvatskokajkavska glazbena baština. // Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih*. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Šurmin, Đuro. Pabirci po kajkavskoj kulturi. // *Vienac XXVI*, 50(1894)

Šurmin, Đuro. Prilog hrvatskim prikazanjima. // *Vienac XXIX*, 33(1897)

Vinodolski zakon. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64732>. (25.10.2023.)

Vončina, Josip. *Stoljeća hrvatske kajkavske pisane riječi. // Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih*. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996.

Vramec, Antun. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65378>. (13.11.2022.)

Vukotinović Farkaš, Ljudevit. Dostupno na: <https://ht.m.wikipedia.org>. (20.10.2023.)

Vukotinović Farkaš, Ljudevit. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65646>. (21.10.2023.)

Vukotinović, Ljudevit. *Nešto o školah pučkih: Reč u svoje vreme od Ljudevita Vukotinovića*. Zagreb: tiskom i troškom Franje Supana, 1844.

POPIS SLIKA

- Slika 1. Naslovna stranica Kataloga izložbe. *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. 14
- Slika 2. Glavna naslovna stranica (1844.). Vukotinović, Ljudevit. *Nešto o školah pučkih: Reč u svoje vreme od Ljudevita Vukotinovića*. Zagreb: tiskom i troškom Franje Supana, 1844. 32
- Slika 3. Naslovna stranica *Regula*, 2014. Mulić, Juraj. *Regule roditelov i drugeh starešeh i Regule dvorjanstva: Najstariji hrvatski bonton* / za tisak priredio, tekst transkribirao, rječnik sastavio i pogovor napisao Alojz Jembrih. 2. izd. Donja Stubica: Kajkaviana, 2014. 34
- Slika 4. Glavna naslovna stranica (pretisak, 2004.). *Naputchenye za horvatzki prav chteti y piszati (1808.)*. / priredio Alojz Jembrih. Sv. Križ Začretje: H.O.N. ING, 2004. 38

SAŽETAK

Izložba *Kajkaviana croatica*: Hrvatska kajkavska riječ – uloga zbirke publikacija u očuvanju i promociji kulturnog identiteta

Ovim radom željelo se ukazati na činjenicu zapostavljenosti kajkavskog književnog jezika od polovice 19. stoljeća, te općenitu neinformiranost o njegovom društvenom značaju i trostoljetnoj tiskanoj povijesti. U javnom se prostoru koristi krajnje rijetko i gotovo stidljivo. U tom smislu veliki pomak napravila je izložba *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* iz lipnja 1996. godine, koja predstavlja najveći projekt promocije kajkavskog književnog jezika zadnjih desetljeća. Izložbom su predstavljene najznačajnije publikacije na kajkavskom književnom jeziku, čiji najstariji pisani tragovi datiraju oko 1100. godine. Integriranje Republike Hrvatske u Europsku uniju, raznoliku zajednicu mnogobrojnih jezika moralo bi poslužiti kao poticaj za veći angažman na očuvanju kajkavskog jezika u upotrebi, te proučavanju njegovih pisanih spomenika iz prošlosti. Svim zainteresiranim znanstvenicima, kao i *lubitelima* kajkavskoga jezika neprocjenjivi izvor podataka o hrvatskoj kajkavskoj pisanoj i tiskanoj baštini kao trajna vrijednost donosi Katalog izložbe.

Članovi Kajkaviane, entuzijasti koji se svesrdno trude prikupljati, čuvati i promicati hrvatsku kajkavsku baštinu, čiji napori imponiraju i vesele, zaslužuju našu duboku zahvalnost na ovom „veličajnom pothvatu izložbenog predstavljanja“.¹⁰⁰

Ključne riječi: *Kajkaviana croatica*: Hrvatska kajkavska riječ, hrvatski kajkavski književni jezik, Kajkaviana.

¹⁰⁰ Maleković, Vladimir. *Kajkaviana croatica: Hrvatska kajkavska riječ* / glavni i odgovorni urednik Alojz Jembrih. Zagreb: Družba Braća hrvatskoga zmaja: Muzej za umjetnost i obrt; Donja Stubica: Kajkaviana, 1996. Str. 9.

SUMMARY

Kajkaviana Croatica Exhibition: Croatian Kajkavian Word: Publication Collections' Role in Cultural Identity Preservation and Promotion

With this paper we wanted to point out the fact that the Kajkavian literary language has been very much neglected since the middle of the 19th century, and the general public knows very little about its significance throughout the three centuries of its printed history. It is rarely used in public speech. In such circumstances, the 1996 exhibition, *Kajkaviana Croatica: Croatian Kajkavian Word*, the most ambitious Kajkavian literary language promotional project in recent decades, made a big step forward. The exhibition presents the most significant volumes written in the Kajkavian literary language, a language that in written evidence goes back to 1100. Following the fairly recent Croatian integration into the European Union, a community of enormous cultural and linguistic opulence, we do hope that future could bring a revival of the Kajkavian language in public usage, as well as further study of its vivid and diverse written heritage, and its important role in the very forming of the nation. To experts and amateurs alike, the Catalog of the exhibition undoubtedly presents an invaluable and lasting source of information.

We owe our gratitude and respect to the members of the Kajkaviana Society who wholeheartedly strive to collect, preserve and promote the Croatian Kajkavian heritage, and whose enthusiasm made this magnificent undertaking possible.

Keywords: *Kajkaviana Croatica: Croatian Kajkavian Word*, Croatian Kajkavian literary language, Kajkaviana.